

The book cover is framed by a decorative border containing several religious scenes. At the top center is the Crucifixion. To the left and right are figures in prayerful poses. Below these are two large, full-length figures of saints, likely the Virgin Mary and St. John the Evangelist, each with a halo and radiating light. At the bottom corners are smaller scenes: the Nativity on the left and the Resurrection on the right. The central text is arranged in a vertical column.

ΦΩΚ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΚΑΙ
ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ

τὴν ὕλην τοῦ προγράμματος
τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν
πλήρων Δημ. Σχολείων

ΕΚΔΟΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΥ

Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

18442

ΦΩΚΙΩΝΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις ΙΓ' Δημοτικῆς Σχολῆς

Δημοσιογράφου

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΚΑΙ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

*Περιέχουσαι τὴν ὕλην τοῦ προγράμματος τῆς πέμπτης
καὶ ἕκτης τάξεως τῶν Δημοτικῶν Σχολείων*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ἘΚΔΟΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΥ Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

56 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 56

ΕΚΔΟΣΙΣ Β'

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΣΙΣΗΝΗΤΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ Δ. ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟΥ

ΤΥΠΟΣ: Δ. Χ. ΤΡΕΜΠΕΛΑ - ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΑ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

1. Πολυθεϊτικά καὶ μονοθεϊστικά θρησκείαι.

Τί λέγεται θρησκεία. Θρησκεία λέγεται ἡ σχέση τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν. Τὴν σχέση τούταυτην πρὸς τὸν Θεόν τὴν φανερώνει ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἔχη πίστιν, ἀγάπην καὶ εὐσέβειαν πρὸς αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος τότε ἔχει πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, τότε ἀγαπᾷ καὶ σέβεται αὐτόν, διὰ ἐκτελεῖ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.

Εἶδη θρησκειῶν. Πολυθεϊστικά θρησκείαι. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναγνωρίζουσι καὶ πιστεύουσιν ὅτι ὑπάρχει μία ἀνωτέρα δύναμις ἣτις ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, κυβερνᾷ αὐτόν καὶ φροντίζει περὶ αὐτοῦ. Ἡ δύναμις αὕτη εἶνε ὁ Θεός. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι στεροῦνται ἀναπτύξεως καὶ ἕνεκα τούτου δὲν δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἰδέαν ἐνὸς Θεοῦ. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐθεοποίησαν τὰ διάφορα κτίσματα ἀντὶ τοῦ Κτίστου αὐτῶν. Ἄλλοι ἐλάτρευσαν διάφορα ἄψυχα ἀντικείμενα π. χ. βράχους ὑψηλοῦς καὶ ὀγκώδεις ἢ δένδρα μεγαλοπρεπῆ τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος ἔκαμιν εἰς αὐτοὺς ἐντύπωσιν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀτήκονσιν εἰς τὰς ἀγρίας καὶ ἀπολιτίστους φυλάς καὶ οὐδεμίαν ἔχουσι μόρφωσιν, ἢ δὲ θρησκεία αὐτῶν αὕτη εἶνε ἡ κατωτέρα ὅλων τῶν θρησκειῶν καὶ ὀνομάζεται φρετιχισμός. Ἄλλοι πάλιν, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι ἑλλιπῆ ἀνάπτυξιν ἐλάτρευσαν τὰ ζῶα, καὶ ἡ θρησκεία τῶν καλεῖται ζωολατρεία, ἄλλοι ἐλάτρευσαν τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ ἡ θρησκεία τῶν καλεῖται ἀστρολατρεία καὶ ἄλλοι τέλος τὰς διαφόρους δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ διάφορα ἄλλα φυσικὰ ἀντικείμενα. Αἱ θρησκείαι ὅμως αὗται εἶνε θρησκείαι ψευδεῖς καὶ σπυλανημένα διότι οἱ ἀπολυθεοῦντες αὐτὰς ἐκτός τοῦ ὅτι δὲν λατρεύουσιν τὸν μόνον ἀληθινόν

Θεόν, ἀλλ' ἀναγνωρίζουν πρὸς τούτοις τὴν ὑπαρξιν πολλῶν θεῶν.

Αἱ τοιαῦται θρησκείαι ὀνομάζονται πολυθεϊστικά.

Μονοθεϊστικά θρησκείαι. Μονοθεϊστικά θρησκείαι λέγονται ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι παράδехονται τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς Θεοῦ, ὅστις ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ φροντίζει περὶ αὐτοῦ. Τοιαῦται θρησκείαι εἶνε 1ον. Ἡ Ἰουδαϊκὴ τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς εἶνε ὁ Μωϋσῆς. Διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας ἀπεκαλύφθη ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὅστις διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ θὰ ἐνώσῃ πάλιν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Θεοῦ, θὰ διδάξῃ δὲ αὐτοὺς ὅσα πρέπει νὰ πράττωσι διὰ νὰ ζήσωσιν εὐτυχῆς ἐν τῷ κόσμῳ καὶ νὰ ἀπολαύσωσι τῆς αἰωνίου βασιλείας. 2ον Ἡ Χριστιανικὴ ἣτις εἶναι ἡ τελειότερα θρησκεία. 3ον Ἡ Μωαμεθανικὴ τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς εἶνε ὁ Μωάμεθ. Ἡ θρησκεία αὕτη, ἣτις ἐνεφανίσθη 570 ἔτη μετὰ Χριστὸν παραδέχεται ἓνα Θεὸν καὶ εἶνε κοῤῥα τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ θρησκεία ὁμοῦς αὕτη ἣτις δὲν ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ περιέχει πολλὰς εἰδωλολατρικὰς διδασκαλίαις αἱ ὁποῖαι ἀντίκεινται εἰς τὴν θεϊαν δύναμιν.

2. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ αἱ διάφοροι Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι.

Χριστιανισμὸς ἢ χριστιανικὴ θρησκεία, εἶνε ἡ θρησκεία ἐκείνη τὴν ὁποίαν παραδέχονται πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἰδρυτῆς λοιπὸν τῆς θρησκείας ἡμῶν ταύτης εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα φανερώσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους κτὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλαβε σάρκα ἀνθρωπίνην καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος ἀνεγράφη μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶδει τὴν θεότητα αὐτοῦ διὰ τῆς διδασκαλίας του, τῶν θαυμάτων του, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ διέδωκαν κατόπιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, ἐγένετο θρησκεία ὅλων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τῆς γῆς. Δυστυχῶς ὁμοῦς ὁ

Πάππας τῆς Ρώμης κατὰ τὰ μέσα τοῦ 9ου μετὰ Χριστῶν αἰῶνος μετέβαλε τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσθέσας διαφόρους ἄλλας διδασκαλίας, ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς Δύσεως ἀπεσχίσθη τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἣτις διετήρησε πιστότατα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ αὐτήν. Τριουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν δύο ἐκκλησίαι· ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία καὶ ἡ Δυτικὴ ἢ Παπικὴ ἐκκλησία ἣτις λέγεται καὶ Ρωμαιοὶ ἐπεὶδὴ ὁ πάππας εἶνε ἐπίσκοπος Ρώμης. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας καλοῦσιν αὐτὴν καθολικὴν. Ἡ Δυτικὴ ὅμως ἐκκλησία δὲν ἔμεινε ἡνωμένη. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα μέρος τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς ἀπεσπάρθη καὶ ἀπέτελεσε τὴν ἐκκλησίαν τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἰδρυτὴς τῆς ἐκκλησίας ταύτης θεωρεῖται ὁ Λούθηρος ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὰς ἀκολασίας καὶ τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπεσπάρθη ἀπ' αὐτῆς.

Ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ ἐκκλησία. Αὕτη παραμένει μέχρι σήμερον πιστὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ εἶνε ἀδιάσπαστος. Ἡ διοίκησις αὐτῆς εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς Πατριάρχας οἵτινες εἶνε τέσσαρες ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὅστις λέγεται οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων. Ἐκαστος τῶν Πατριαρχῶν τούτων ἔχει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του πολλὰς ἐκκλησίας. Αἱ τέσσαρες αὗται ἐκκλησίαι, δηλ. ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων εἶνε αὐτοκέφαλοι, ὁδηλαδὴ διοικεῖνται ἀνεξαρτήτως ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἀνεξάρτητοι εἶνε ἐπίσης αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι τῆς Ρωσσίας, Ἑλλάδος, Κύπρου, Ρουμανίας, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ τῶν ἐν Αἰστροσυγγαρίᾳ ὀρθοδόξων.

Ἡ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως, διότι δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ὡς πνευματικὸν ἀρχηγὸν τῶν Βουλγάρων τῶν κατοικοῦντων Τουρκικὰς πόλεις. Διὰ τοῦτο ἡ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία λέγεται σχισματικὴ διοικεῖται δὲ ὑπὸ ἐξάρχου ἐδρεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπεκήρυξε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Νεστορίου

οἵτινες κλοῦνται Νεστοριανοί, καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς οἱ ὅποιοι λέγονται Μονοφυσίται διότι παρεδέχθησαν μόνον τὴν θεϊὰν φύσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Μονοφυσίται εἶνε οἱ Κόπται οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἀθησσυνοί.

Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἣτις εἶνε αὐτοκέφαλος δι-
οικεῖται ὑπὸ τῆς ἱεράς Συνόδου, ἀποτελουμένης ἐκ πέντε ἐπισκόπων
ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ὅστις φέρει τὸν τίτλον
τοῦ Μητροπολίτου.

3. Πηγαὶ τῆς ἡμετέρας Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ πηγαὶ ἐκ τῶν ὁποίων διδασκόμεθα τὰ παραγγέλματα τῆς ὀρ-
θοδόξου χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶνε δύο. 1) Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ
2) ἡ Ἱερά Παράδοσις.

Ἁγία Γραφή. Ἡ Ἁγία Γραφή περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα καὶ
βιβλία τὰ ὅποια ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰ ὅποια περι-
έχουσι ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς θρησκείας ἡμῶν, τὰς ἐπιτολάς καὶ τὰ
διδάγματα αὐτῆς. Ἐγράφησαν δὲ τὰ βιβλία ταῦτα οἱ Ἀπόστολοι ἐμ-
πνευσθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Ἁγία Γραφή διαιρεῖται
εἰς δύο μέρη. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ εἰς τὴν Καινὴν Δια-
θήκην.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶνε τὸ βιβλίον ἐκεῖνο τὸ ὅποσον διδάσκει
πῶς ἐφανερώθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ (τοὺς Ἑβραίους).
Περιλαμβάνεται εἰς αὐτὴν ἡ διδασκαλία τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προ-
φητῶν διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἑβραίους ὅτι
θα ἀποστείλῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς
τὸν κόσμον, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἀμάρτημα-
τος. Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶνε τὰ ἑξῆς. 1ον) Ἡ Πεντάτευ-
χος ἣτις περιέχει τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν
Ἰουδαίων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μωϋσέως. 2ον) Τὸ βιβλίον τοῦ
Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀπὸ τοῦ ὁποῖον μαρτυροῦμεν πῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ὠδή-
γησε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν γῆν Χαναάν. 3ον) Οἱ Κριταί. 4ον) Τὸ
βιβλίον τῆς καλῆς νύμφης Ρούθ. 5ον) Τὰ βιβλία τῶν Βασιλέων καὶ
τὰ 2 τῶν Παραλειπομένων, τὰ ὅποια πραγματεύονται περὶ τῶν βα-
σιλέων τοῦ Ἰσραὴλ. 6ον) Τὰ βιβλία τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου
οἵτινες ἐπανέφερον τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. 7ον) Τὸ

βιβλίον τῆς Ἰουδαίᾳ. 8ον) Τὸ βιβλίον τῆς Ἑσθήρ. 9ον) Τὸ βιβλίον τοῦ Τοβίτ. 10ον) Τὰ βιβλία τῶν Μακαβαίων. 11ον) Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωβ, ἐκ τοῦ ὁποίου μανθάνομεν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολυπαθοῦς Ἰωβ. 12ον) Οἱ Ψαλμοὶ οἵτινες εἶνε ἐκκλησιαστικοὶ ἴμνοι. 13ον) Αἱ παροιμίαι. 14ον) Ὁ ἐκκλησιαστής ἐκ τοῦ ὁποίου διδασκόμεθα τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου. 15ον) Τὸ Ἔλωμ τῶν ἀσμάτων. 16ον) Ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος. 17ον) Ἡ σοφία τῆς Σειράχ. Πλὴν τούτων εἶνε καὶ τὰ βιβλία τῶν Προφητῶν.

Τὰ δὲ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶνε τὰ ἑξῆς. 1ον) Τὰ 4 εὐαγγέλια τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην. 2ον) Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, συγγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχεται ἡ δρᾶσις τῶν Ἀποστόλων. 3ον) Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου αἵτινες εἶνε αἱ ἑξῆς. Ἡ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπιστολή, αἱ δύο ἐπιστολαὶ πρὸς Κορινθίους, αἱ δύο πρὸς Ἑβραίους, αἱ δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἢ πρὸς Γαλάτας, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππισίους, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, αἱ δύο πρὸς Τιμόθεον ἢ πρὸς Τίτον, ἡ πρὸς Φιλήμονα. 4ον) Αἱ δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἡ μία τοῦ Ἰακώβου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ μία τοῦ Ἰούδα. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπευθύνονται πρὸς ὅλον τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦτο λέγονται καθολικαί. 5ον) Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς οὗτος προλέγει τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν ὅλα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἥτις ἦτο τότε διαδεδομένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἡ Ἐρὰ Παράδοσις. Ἡ δευτέρα πηγὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε ἡ Ἐρὰ Παράδοσις. Ἡ Ἐρὰ Παράδοσις δὲν εἶνε βιβλίον ἀλλ' εἶνε διδάγματα καὶ παραγγέλματα τινὰ τῆς θρησκείας ἡμῶν τὰ ὁποῖα δὲν ἐγράφησαν μὲν, ἀλλὰ μετεδόθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ γεννεᾶς εἰς γεννεάν καὶ τὰ ὁποῖα καθῆκον ἔχομεν νὰ τὰ σεβώμεθα καὶ νὰ τὰ τιμῶμεν, ἵνα παραδώσωμεν πάλιν αὐτὰ ἄθικτα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Τοιαῦτα δὲ εἶνε αἱ διάφοροι ἀκολουθίαι τῆς ἐκκλησίας, αἱ νηοτεῖαι, τὸ θιμίαια, τὰ διάφορα ἄμφια, αἱ καθ' ἑκάστην προσευχαὶ κλπ. Ἡ ἐκκλησία τῶν Διαμοστυρομένων δὲν παραδέχεται τὴν Ἐρὰν παράδοσιν, ἡ δὲ τῶν Δυτικῶν παρεποίησεν αὐτήν.

4. Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία περιέχεται ἐν περιλήψει εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως εἶνε τὸ γνώρισμα τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανοῦ, διότι μὲ ὀλίγας λέξεις ὁμολογεῖ οὗτος ὅτι παρὰδεχεται ὅλας τὰς ἀληθείας αἱ ὁποῖαι περιέχονται ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συντάξεν ἡ Α' οἰκουμενικὴ σύνοδος ἣτις συνεκροτήθη ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος 318 πατέρες καὶ ἡ Β'. ἣτις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀποτελεῖται δὲ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἐκ 12 ἄρθρων. Διὰ τοῦ 1ου ἄρθρου ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα κλπ. διὰ τοῦ 2ου 3ου 4ου 5ου 6ου καὶ 7ου ὁμολογεῖ πίστιν εἰς ἓνα Κυρίον Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ κλπ. διὰ τοῦ 8ου ἄρθρου ὁμολογεῖ πίστιν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον, διὰ τοῦ 9ου παρὰδέχεται ὁ χριστιανὸς μίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, διὰ τοῦ 10ου ὁμολογεῖ ἐν βάπτισματι, διὰ τοῦ 11ου προσδοκᾷ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ διὰ τοῦ 12ου προσδοκᾷ ἐπίσης μέλλουσαν ζωὴν.

Τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἔχει ὡς ἑξῆς·
«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, Πατοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.»

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου, ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς Θεοῦ ὁ ὁποῖος εἶνε Πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ κτιστὴς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ ὅλα ὅσα βλέπομεν καὶ ὅσα δὲν βλέπομεν (δηλαδὴ τὴν ψυχὴν, τοὺς ἀγγέλους κλπ.)

Πῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπάρχει Θεός. Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται ἐκ πολλῶν γεγονότων. Πρῶτῃ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ ἰδέα τὴν ὁποίαν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶνε ἔμφυτος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται μὲ τὴν ἰδέαν ταύτην. Καὶ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι λαοὶ ἀναγνωρίζουσι ὅτι ὑπάρχει μία ἀνωτέρα Δύναμις καὶ ἡ Δύναμις αὕτη εἶνε ὁ Θεός. Δευτέρα ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ

Θεοῦ εἶνε αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔγεινε μόνος του καὶ ἐκ τύχης, διότι μόνον του κανὲν πρᾶγμα δὲν γίνεται. Κάθε δημιούργημα ἔχει τὸν δημιουργὸν του. Ὁ κόσμος λοιπὸν εἶνε δημιούργημα τέλειον τοῦ ὁποίου δημιουργὸς εἶνε ὁ Θεός. Ἀλλὰ καὶ τὸ Σῆμα τῆς Πίστεως καὶ ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου μᾶς διδάσκουσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ. Μόνον ὁ ἄφρων καὶ ὁ μωρὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός.

Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός εἶνε πνεῦμα τέλειον, καὶ δύναται τὰ πάντα. Ὁ Θεός εἶνε εἷς καὶ μόνος. Τοῦτο μᾶς διδάσκει ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου καὶ τὸ σῆμα τῆς πίστεως. Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου οὐκ ἔσανταί σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· λέγει ἡ πρώτη ἐντολή. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἡ ἁρμονία καὶ ἡ τάξις ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν φύσιν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεός εἶνε εἷς. Διότι ἂν ὑπῆρχον δύο Θεοὶ θὰ ἔδιδεν ἕκαστος διαφόρους νόμους καὶ διάφορον τάξιν καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἐβασίλευεν ἡ ἁρμονία τὴν ὁποίαν βλέπομεν σήμερον. Ὁ Θεός ἐπειδὴ εἶνε πνεῦμα τέλειον, εἶνε πανάγαθος δηλ. ἀγαπᾷ ὅλον τὸν κόσμον καὶ φροντίζει περὶ αὐτοῦ. Εἶνε παντοδύναμος δηλ. δύναται τὰ πάντα καὶ τίποτε δὲν εἶνε ἀνώτερον αὐτοῦ κατὰ τὴν δύναμιν. Εἶνε δίκαιος δηλαδή εὐλογεῖ καὶ προστατεύει τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους τιμωρεῖ δὲ τοὺς κακοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς. Εἶνε Ἅγιος δηλαδή ἀγαπᾷ τὸ καλὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν. Εἶνε αἰώνιος δηλαδή ὑπάρχει πάντοτε καὶ θὰ ὑπάρχει αἰώνιος. Εἶνε ἄχωρος δηλαδή δὲν κάποικει εἰς ἕνα χῶρον ἀλλ' εἶνε πανταχοῦ παρὼν καὶ βλέπει τὰ πάντα. Εἶνε πάνσοφος διότι τὰ πάντα ἐποίησε ἐν μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τάξει καὶ ἕκαστον δημιούργημα αὐτοῦ ἔχει ἕνα ὄρισμένον σκοπόν. Ὁ Δαβὶδ ἔψαλλε τὸ μεγαλεῖον τοῦτο τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἐξῆς οὐρανίων λέξεων. «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κυριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.»

Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἵπομεν ὅτι ὁ Θεός εἶνε εἷς κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἡ μία ὅμως αὐτῆ οὐσία ἐκδηλοῦται εἰς τρία πρόσωπα εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς εἶνε γεννητός, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἡ Ἁγία Τριάς εἶνε μυστήριον ἀκατάληπτον τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Τρία πρόσωπα εἶνε τοιοῦτο-

τρόπως συννηωμένα ὥστε ἀποτελοῦσι μίαν οὐσίαν, ἓνα Θεόν. Ἡ Ἁγία Τριάς ἐφανερώθη εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πατήρ ἐφανερώθη διὰ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἣτις ἔλεγεν «Οὗτος εἶνε ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός», τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφανερώθη ὡς περιστέρα.

Ὁ Θεὸς ὡς δημιουργὸς τοῦ κόσμου. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ὀνομάζει πρὸς τούτους τὸν Θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀόρατων. Διὰ τῶν λέξεων τούτων ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε δημιουργὸς τοῦ κόσμου καὶ ὅλων τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια βλέπομεν καθὼς καὶ ἐκείνων τὰ ὅποια δὲν βλέπομεν. Ἐδημιούργησε δὲ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ. Εἶπεν ὁ Θεὸς γὰρ γίνη ὁ κόσμος καὶ ἐγένετο. Πῶς ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον τὸ γνωρίζομεν ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ δημιουργία ἐγένετο εἰς ἕξ ἡμέρας. Τελευταῖον ὅλων τῶν πλασμάτων αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸν πνεῦμα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πλασμάτων τοῦ Θεοῦ καταλέγονται καὶ τὰ λεγόμενα ἀόρατα ἥτοι ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν βλέπομεν. Ταῦτα εἶνε οἱ ἄγγελοι, τὰ πνεύματα κλπ. Οἱ ἄγγελοι καὶ τὰ πνεύματα εἶνε ἀσώματα πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατα καὶ ἀόρατα. Οἱ ἄγγελοι ἀγγέλου καὶ ἐκτελοῦν τὰς θελήσεις τοῦ Θεοῦ, φυλάττουσι δὲ καὶ προστατεύουσι τοὺς ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἀνθρώπους. Τινὲς τῶν ἀγγέλων ἠβέλησαν γὰρ γίνουσι ἀνωτέροι τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔγιναν πονηρὰ πνεύματα ἥτοι δαίμονες. Ὁ πρῶτος τῶν δαιμόνων ὁ καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν καλεῖται ἑωσφόρος. Οἱ δαίμονες ἐργάζονται πάντοτε διὰ τὸ κακὸν τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἔπλασε τὸν κόσμον, δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τὴν τύχην του, ἀλλὰ προνοεῖ πάντοτε περὶ αὐτοῦ, δηλαδή φροντίζει καὶ μεριμνᾷ περὶ αὐτοῦ. Ἡ φροντίς αὐτῆ τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου λέγεται θεία πρόνοια. Ὁ Θεὸς γνωρίζει τινῶν πραγμάτων ἔχουσι ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο στέλλει τὸν ἡγιον αὐτοῦ, τὴν βροχήν καὶ τόσα ἄλλα ἀκόμη τὰ ὅποια χρησιμεύουσι διὰ τὴν ζωὴν τῶν πλασμάτων αὐτοῦ. Πρὸ παντὸς ὁμοῦ φροντίζει διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν τελειοποίησιν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων.

παν διότι ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς νοῦν καὶ ἐλευθέραν θέλησιν ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ποῖον εἶνε τὸ καλὸν καὶ ποῖον εἶνε τὸ κακόν. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ πράττῃ τὸ καλὸν καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ὅταν πράττωμεν τὸ καλόν, τότε λέγομεν ὅτι ἐκπληροῦμεν τὸν σκοπὸν τῶν ὀποίων ἔχομεν εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰμεθα εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Εἶνε γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εῦα, οἱ ὅποιοι ἔμενον εἰς τὸν Παράδεισον, παρήκουσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔφαγον ἐκ τοῦ ἀπαγορευμένου καρποῦ, ὅστις ἦτο ὁ καρπὸς τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τὸ ἁμάρτημα τοῦτο τῶν πρωτοπλάστων μετιδόθη εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, πάντες δὲ φέρομεν αὐτό. Τὸ ἁμάρτημα τοῦτο λέγεται προπατορικόν.

5. Περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἔχει ὡς ἐξῆς. «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.»

Τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς ἓνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὅστις εἶνε τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ μονογενῆς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐγεννήθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἦτοι προαιωνίως, δὲν ἐποιήθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτέστι δὲν εἶνε κτίσμα τοῦ Θεοῦ ὅπως ἐκίνησεν ὁ Ἄρειος. Εἶνε φῶς διότι ἐγεννήθη ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς διότι ἐγεννήθη ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ καὶ εἶε ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα αὐτοῦ δηλ. ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Εἶνε δὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένοντο ὅλα τὰ ὄντα τοῦ Κόσμου. Διότι ὡς εἶπαμεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐποίησεν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἔχει ὡς ἐξῆς.

«Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν»

κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα». Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθε λέγει πρὸς χάριν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατήλθε ἐκ τῶν οὐρανῶν ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξέπλωθῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ μᾶς ἀπευάκρυνε ἀπὸ τῆν Θεόν. Μᾶς ἔσωσε δὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ θανάτου του. Ἡ θυσία του ἐγένετο ἀφοριμὴ νὰ συμπλιωθῶμεν καὶ πάλιν μετὰ τὸν Θεόν. Μᾶς διδάσκει δὲ πρὸς τούτους τὸ ἄρθρον τοῦτο ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσαρκώθη, δηλ. ἐνῶ ἦτο Θεὸς κατεδέχθη χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν νὰ λάβῃ σάρκα ἀνθρωπίνην καὶ νὰ ἐμφανισθῆ εἰς τὸν κόσμον ὡς ἄνθρωπος γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς Μαρίας τῆς Παρθένου, ἀλλὰ καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Τὸ 4ον 5ον 6ον καὶ 7ον ἄρθρα. Τὰ ἄρθρα ταῦτα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἔχουσιν ὡς ἐξῆς.

4ον Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5ον Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6ον Καὶ ἀνεληθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7ον Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κοῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Γὰρ ἄρθρα ταῦτα μᾶς διδάσκουν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη πρὸς χάριν ἡμῶν καθ' ἣν ἐποχὴν ἡγεμῶν τῆς Ἰουδαίας ἦτο ὁ Πόντιος Πιλάτος καὶ ἔπαθε τὰ πάνδεινα, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐτάφη. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἡμέραν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ὅπως εἶχον προείπη περὶ αὐτοῦ τὰ ἱερά βιβλία τῶν Προφητῶν. Τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἀνελήθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Πρόκειται δὲ νὰ ἐπανελθῆ εἰς τὸν κόσμον, οὐχὶ πλέον ὡς ταπεινὸς ἄνθρωπος γεννηθεὶς ἐν φάτνῃ ἀλόγων, ἀλλὰ ὡς Θεὸς μετὰ ὄλην τὴν δόξαν αὐτοῦ ἵνα κρίνῃ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκροὺς διὰ νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς δικαίους καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς.

Πῶς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔσωσε τὸν κόσμον. Ἐπομεν ἀνατέρω
ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ σώσῃ αὐτὸν ἐκ
τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ νὰ διαφωτίσῃ αὐτὸν πῶς ἔπρεπε
νὰ ζῆ διὰ νὰ εἶνε ἄρεστός εἰς τὸν Θεόν. Τώρα θὰ μάθομεν πῶς ἔσω-
σε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν κόσμον.

Ὁ Ἰησοῦς ἔσωσε τὸν κόσμον διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, διὰ
τοῦ παραδείγματός του καὶ διὰ τοῦ θανάτου του. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν
ἐδίδαξεν εἰς τὸν κόσμον ποία εἶνε ἡ ἀληθὴς θρησκεία, ποῖος ὁ ἀλη-
θὴς Θεὸς καὶ τί πρέπει νὰ πράττωμεν διὰ νὰ εὐχαριστώμεν τὸν Θεὸν
καὶ διὰ νὰ τίχομεν τῆς θείας ἀμοιβῆς.

Ὁ ἀληθὴς Θεὸς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶνε Θεὸς τῶν Ἰσραηλι-
τῶν μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων, περὶ τῶν ὁποίων φρο-
τίζει ὡς ἀληθὴς Πατήρ. Δὲν εἶνε Θεὸς τυραννικὸς ἀλλὰ πλήρης ἀ-
γάπης πρὸς τὰ πλάσματα αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ νὰ σέβων-
ται καὶ νὰ ἀγαπῶσιν ὄχι μόνον Αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
πους. Ὁ Θεὸς διὰ τῶν δέκα ἐντολῶν αὐτοῦ, ἐφανερώσεν εἰς τοὺς ἀν-
θρώπους τί ζητεῖ παρ' αὐτῶν νὰ πράττωσι. Αἱ δέκα ἐντολαὶ εἶνε ὁ
νόμος τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος λέγεται Θεῖος νόμος. Ὅπως δὲ οἱ ἄνθρωποι
ὀφείλουσι νὰ ὑπακούωσιν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, πολὺ περισ-
σότερον ὀφείλουσι νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ὁ θεῖος
νόμος εἶνε ὁ τελειότερος νόμος. Ὁ θεῖος νόμος ἀπαιτεῖ νὰ πράττωμεν
τὸ καλὸν διότι εἶνε καλὸν καὶ ὄχι ἐκ φόβου. Ἐπίσης ζητεῖ νὰ ἀπο-
φεύγωμεν τὸ κακὸν διότι εἶνε κακὸν καὶ ὄχι ἐκ τοῦ φόβου τῆς τι-
μωρίας. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος πράττει τὸ καλὸν διότι εἶνε καλὸν, τότε
συνηθίζει πλέον εἰς τὸ καλὸν καὶ γίνεται ἀγαθός, δίκαιος ἐλεήμων
φιλόανθρωπος. Ἐδίδαξεν ἐπίσης ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὅτι ἡ ἀγαθοερ-
γία τότε ἔχει σημασίαν καὶ τότε μόνον εἶνε εὐπρόσδεκτος καὶ ἄρε-
στη εἰς τὸν Θεόν, ὅταν γίνεται ἀπὸ καθαρὰν καρδίαν καὶ ὄχι διὰ
τῆς βίας ἢ χάριν ἐπιδείξεως. Ἡ ἀγαθοεργία πρέπει νὰ γίνεται ἐξ
ἰδίας ἡμῶν προθυμίας καὶ εὐχαριστήσεως καὶ νὰ μὴ γίνεται ἐξ ἀ-
νάγκης, ἢ διὰ νὰ μᾶς ἴδουν καὶ νὰ μᾶς ἐπαινέσουν οἱ ἄνθρωποι.

Ἐδίδαξε πρὸς τούτους ὁ Ἰησοῦς πῶς πρέπει νὰ προσεγγώμεθα,
πῶς νὰ ἐλεῶμεν τοὺς πτωχοὺς, καὶ νὰ συγχωρῶμεν τοὺς ἀδικούν-
τας ἡμᾶς διὰ νὰ συγχωρηθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ἡ διδασκαλία αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ περιέχεται ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ Εὐαγγέλια. Κυρίως ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχεται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς παραβολὰς αὐτοῦ.

Εἶπομεν πρὸς τούτους ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἔσωσε τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ. Δηλαδή ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐδίδαξε μόνον τοὺς ἀνθρώπους τί πρέπει νὰ πράττωσιν, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ἔπρατε καὶ ἐφήρμοξε πιστότατα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐδίδασκε. Μὲ ἄλλους λόγους ὁ Ἰησοῦς ἐδίδε τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ὁλόκληρος ὁ βίος αὐτοῦ εἶνε μία ἀτελείωτος σειρά ἀγαθῶν ἔργων. Ἦτο πλήρης ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς του Φαρισαίους συνεχῶρει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἤλθει τοὺς πάσχοντας, ἐθεράπευεν ἀσθενεῖς ἀνήγειρε νεκροὺς καὶ ἐδίδε τὰ πάντα εἰς ἐκείνους ποῦ εἶχον ἀνάγκη τῆς προστισίας του. Μία διδασκαλία διὰ νὰ καρποφορήσῃ πρέπει πρῶτον ὁ διδάσκων αὐτὴν νὰ δίδῃ τὸ παράδειγμα καὶ νὰ ἐκτελῇ κατὰ γράμμα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διδάσκει. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐφήρμοξεν ὅσα ἐδίδασκε καὶ διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία του κατέκτησε τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ Ἰησοῦς τέλος ἔσωσε τὸν κόσμον καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Διὰ τοῦ θανάτου του ὁ Ἰησοῦς ἔθεσεν οὕτως εἰπεῖν τὴν σφραγίδα τοῦ ὅλου ἔργου του. Διότι δὲν ἠρέσθη μόνον ἵνα διδάξῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ἐδίδαξεν, ἀλλ' ὑπέστη μαρτυρικώτατον θάνατον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χάριν τῆς διδασκαλίας του. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ θάνατός του ἦτο ἡ ὑψίστη θυσία τὴν ὁποῖαν ἐδέχθη ὁ Ἰησοῦς διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

6. Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως πραγματεύεται περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς· «Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι πιστεύει ἐπίσης εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἶνε ἅγιον δηλαδὴ ἀναμάρτητον, κύριον διότι ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ζωοποιὸν διότι χαρίζει τὴν πνευματικὴν ζωὴν εἰς τὰ ἔμψυχα πλάσματα τοῦ Θεοῦ, τούτεστι φωτίζει τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων ὥστε νὰ αἰσθάνωνται τὴν πραγματικὴν ζωὴν, τὴν ζωὴν δηλονότι ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἀπατεῖ ὁ Θεὸς νὰ διάγωμεν. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὅπως διδάσκει ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία. Πρέπει νὰ προσκυνῆται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὅπως προσκυνεῖται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς διότι καὶ τοῦτο εἶνε πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμοούσιον μὲ τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ νὰ δοξάζεται ὅπως δοξάζεται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός. Εἶνε δὲ τὸ Πνεῦμα, ἡ θεία ἐκείνη Δύναμις ἣς ἐφότισε τοὺς Προφῆτας καὶ ἐλάλησαν εἰς τὸν κόσμον τὰ ὠραία καὶ ὑψηλὰ διδάγματα τοῦ Θεοῦ. Δηλαδὴ οἱ λόγοι τῶν Προφητῶν ἦσαν λόγοι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐλάλει δι' αὐτῶν.

7. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἕνατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ ἕνατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ καὶ πάλιν ὅτι πιστεύει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία εἶνε μία διότι εἶνε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ μία εἶνε ἡ πρὸς αὐτὸν πίστις ὅλων τῶν χριστιανῶν. Εἶνε ἐπίσης ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἁγία διότι εἶνε ἀναμάρτητος καὶ ἀπληλαγμένη ἀπὸ πλάνας ἐνεργεῖται δὲ δι' αὐτῆς ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν· καθολικὴ διότι εἶνε διαδεδομένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἀποστολικὴ διότι οἱ Ἀπόστολοι διέδωκαν αὐτὴν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὴ εἶνε Ἐκκλησία. Ἐκκλησία εἶνε τὸ σύνολον ὅλων τῶν ὀρθοδόξων οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Πολλοὶ ἐγράμματοι ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι ἐκκλησία εἶνε τὸ κτίριον

έντός τοῦ ὁποίου λατρεύομεν τὸν Θεόν. Τοῦτο εἶνε πλάνη. Τὸ κτίριον λέγεται Ναὸς κατήντησε δὲ νὰ λέγεται ἐκκλησία, ἐπαίδῃ έντός αὐτοῦ συνέρχονται χριστιανοὶ καὶ λατρεύουν τὸν Θεόν.

Ἡ ἐκκλησία ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶνε ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ἐξηπλώθη δὲ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐξάπλωσις αὕτη καὶ ἡ διάδοσις τῆς ἐκκλησίας συνήντησε πλείστως ὅσας δυσκολίας. Οἱ ἐθνικοὶ εἰδολάτραι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς καὶ ἐξήτησαν διὰ παντοίων μέσων νὰ ματαιώσωσι τὴν διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ αὐτοθυοία καὶ ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἐστερέωσε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐσημειώθη τὸ πρῶτον, ὅτε ἐγένετο αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας τὸ 313 μ. Χ. Διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ ἰσαποστόλου.

Τὴν ἐκκλησίαν διοικοῦν οἱ κληρικοὶ δηλ. οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ δὲ δικονομοὶ εἶνε βοηθοὶ αὐτῶν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους ἡνωμένη. Κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀνεφάνησαν αἰρετικοὶ τινες, διδάσκοντες ψευδεῖς καὶ πεπλανημένας γνώμας. Τὰς πλάνας ὅμως ταύτας κατεδίωξαν ἡ 1η καὶ 2α Οἰκουμενικὴ Σύνοδος αἱ ὁποῖαι καὶ συνέταξαν τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.

Τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ὁ λεγόμενος Πάππας ἠθέλησε νὰ γείνη κύριος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ὅμως ἀπέκρουσαν οἱ τέσσαρες ἄλλοι ἐπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τοιοντοτρόποις ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἣτις λέγεται Δυτικὴ ἢ Παπικὴ ἀπεσπίασθη τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκτοτε χρονολογεῖται τὸ σχίσμα. Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία μετέβαλε πολλὰ πράγματα ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν δογμάτων, δὲν ἔμεινε δὲ μέχρι τέλους ἡνωμένη διότι κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα συνέβη σχίσμα εἰς αὐτὴν καὶ ἀπεσπίασθησαν ἐξ αὐτῆς πολλοί, οἱ ὁποῖοι ὀνομάσθησαν Διαμαρτυρούμενοι. Ἡ ὀρθόδοξος, ὅμως Ἀνατολικὴ ἐκκλησία, διετήρησε πιστότατα τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδό-

σεις τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ παραμένει μέχρι σήμερον μία καὶ ἀδιάφετος.

8. Περὶ τοῦ Βαπτίσματος.

Τὸ 10ον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ ἄρθρον τοῦτο πραγματεύεται περὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἔχει ὧς ἑξῆς:

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι ὑπάρχει ἐν βάπτισμα, ὅπως καθώρισεν καὶ παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὸ ὅποῖον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ καθαρῶνται αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν.

Περὶ τοῦ βαπτίσματος θὰ πραγματευθῶμεν κατωτέρω ἐν ἐκτάσει.

9. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Τὰ δύο τελευταῖα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ 11ον καὶ 12ον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εἶνε τὰ ἑξῆς.

11ον «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

12ον «Κοί ζωῆν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

Διὰ τῶν ἄρθρων τούτων ὁ χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι ἀναμένει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ ὁποία θὰ γίνῃ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ χοῦ καὶ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸν πνεῦμα ἡτοι ψυχὴν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ σώμα καὶ ψυχῆν. Τὸ σῶμα εἶνε ὕλικόν ἀντικείμενον διὰ τοῦτο ὑπόκειται εἰς φθοράν, ἡ ψυχὴ ὁμως εἶνε ἄυλος καὶ διὰ τοῦτο ἀθάνατος καὶ αἰώνιος. Ὅταν λοιπὸν ἔλθῃ καὶ πάλιν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν κόσμον τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων θὰ ἀναστηθῶν, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ὕλικὰ ὄντα καὶ θὰ ἐμφανισθῶσιν ἐνώπιόν αὐτοῦ ἵνα κριθῶσι διὰ τὰς πράξεις των. Οἱ εὐσεβεῖς καὶ οἱ δίκαιοι θὰ ἀμειψθῶν τότε διότι ἐξεπλήρωσαν πάντα ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς, ἐνῶ οἱ φαῦλοι καὶ οἱ ἄδικοι θὰ τιμωρηθῶν ἀναλόγως τῶν ἔργων του ἑκαστος. Οἱ ἀγαθοὶ θὰ ἀπολαύσωσι τὸν παράδεισον καὶ τὴν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν αὐτῶν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θὰ καταδικασθῶσιν εἰς αἰώνιον κόλασιν,

Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

2

όπου θά εβρίσκονται μακράν του Θεού και των αγγέλων εν μέσση πονηρών πνευμάτων, και θά αισθάνονται εκεί θλίψεις στενοχωρίας και τυφή συνειδήσεως διά τὰ κακά αὐτῶν ἔργα.

ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

Τί λέγονται μυστήρια. Μυστήρια εἶνε αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι τελεταὶ τῆς ἐκκλησίας μας κατὰ τὰς ὁποίας μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ θεία χάρις μυστηριωδῶς καὶ ἀοράτως. Τὸς τελετὰς ταύτας καθιέρωσεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Αἱ τελεταὶ αὗται ὠνομάσθησαν μυστήρια διότι ἡ σημασία αὐτῶν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς χριστιανούς, ἀγνωστος δὲ καὶ ἀκατανόητος εἰς τοὺς ἀπίστους.

Τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ ἦτοι. Τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα ἢ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις, ἡ θεία εὐχαριστία ἢ μετάληψις, ὁ γάμος, ἡ ἱερωσύνη καὶ τὸ εὐχέλαιον. Ἐκ τούτων τὰ τέσσαρα πρῶτα, ἦτοι τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, ἡ μετάνοια καὶ ἡ θεία εὐχαριστία εἶνε ὑποχρεωτικά, δηλαδή οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἐκτελέσωσι αὐτὰ, τὰ δὲ τρία ἄλλα ἦτοι ὁ γάμος, ἡ ἱερωσύνη καὶ τὸ εὐχέλαιον εἶνε προαιρετικά, τοιούτεστιν ἀφίενται εἰς τὴν θέλησιν ἐκάστου χριστιανοῦ.

Ὁ χριστιανὸς ὅταν πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ μυστήριον ὀφείλει πρῶτον νὰ προπαρασκευασθῇ καὶ νὰ εἶνε καθαρὸς κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀποδέχεται καὶ τὰ ἑπτὰ μυστήρια, ἡ δὲ ἐκκλησία τῶν διαμαρτυρομένων μόνον δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν θείαν εὐχαριστίαν.

10. Τὸ Βάπτισμα.

Τὸ βάπτισμα εἶνε μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου πιστεύομεν ὅτι, ὡς καθαρίζεται τὸ σῶμα τοῦ βαπτιζομένου διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὕδατος, οὕτω καθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία ἀοράτως κατέρχεται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ βαπτίσματος. Τὸ βάπτισμα ἐκλήθη καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς διότι πρῶτος αὐτὸς ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. "Ὅτε δὲ ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διὰ νὰ κηρύξωσιν εἰς τὸν κόσμον τὸ εὐαγγέλιον,

γέλιον, παρήγγειλε νὰ βαπτίζωσι τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Κατὰ τὸ βάπτισμα, ὁ ἱερεὺς καταδίδει τὸν βαπτιζόμενον ἐντὸς τοῦ ὕδατος τρεῖς φορὰς. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἐβαπτίζοντο εἰς μεγάλην ἡλικίαν, σήμερον ὁμῶς τὸ βάπτισμα γίνεται μῖνός τις μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ βαπτισθῆ, πρέπει νὰ ἔχη πίστιν καὶ νὰ ὁμολογήσῃ αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως ἀπαγγέλλων τοῖς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ἐπειδὴ ὁμῶς τὸ παιδίον ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀναλαμβάνει ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος ὅστις ὁμολογεῖ τὴν πίστιν καὶ ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν τοῦ βαπτιζομένου. Τὸ βάπτισμα καθιερώθη νὰ γίνεται εἰς μικρὰν ἡλικίαν διὰ νὰ μὴ ἀποθνήσκουν τὰ παιδιά ἀβάπτιστα. Ἐὰν τὸ παιδίον ἀποθνήσκῃ καὶ θάψῃ κίνδυνος θανάτου, τότε δύναται, οἱ γονεῖς αὐτοῦ νὰ βαπτίσωσι προχείρως αὐτὸ εἰς τὸν αἶρα ὑφοῦντες αὐτὸ τρεῖς φορὰς εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τὸ βάπτισμα δύναται νὰ γίνῃ καὶ δι' ἀπλῆς συνείσεως ὅταν ἡ ὑγεία τοῦ παιδίου δὲν ἐπιτρέπῃ νὰ ἐμβαπτίσωμεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ.

Ἡ Λατικὴ ἐκκλησία καθιέρωσε τὸ ράντισμα ἀντὶ τοῦ βαπτίσματος. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶνε ὀρθὸν καὶ ἀντίκειται εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ Σωτῆρος ὅστις ὤρισεν βάπτισμα καὶ οὐχὶ ράντισμα. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων κἀμφὶ χρῆσιν τοῦ ραντίσματος.

11. Τὸ Χρῆσμα.

Εἰθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος. Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ βαπτίσῃ τὸ παιδίον, λαμβάνει φιαλίδιον Ἁγίου Μύρου καὶ χρίει αὐτὸ εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του λέγων. «Σφραγὶς δωρεᾶ πνεύματος Ἁγίου Ἁμῆν». Αἱ λέξεις αὗται σημαίνουσιν, ὅτι τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπλήθον πλέον ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ βαπτισθέντος. Τὸ Ἅγιον Μῦρον παρασκευάζεται τὴν Μεγά-

λην Πέμπτην εἰς τὰ Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως διὰ μεγαλο-
πρεποῦς τελετῆς.

Ἡ Ἀυτικὴ ἐκκλησία δὲν τελεῖ τὸ χρίσμα ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου, τελεῖται δὲ τοῦτο μόνον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

12. Ἡ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις.

Οἱ Χριστιανοὶ ὁσάκις ὑποπίπτουσιν εἰς καμίαν ἁμαρτίαν ὀφείλουσιν ἀμέσως νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ ἀφοῦ ὁμολογήσωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ποὺν ταύτην καὶ βεβαιώσωσιν αὐτὸν ὅτι λυποῦνται δι' αὐτὴν καὶ ὅτι δὲν θὰ τὴν ἐπαναλάβωσι πλέον, νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτοῦ τὴν συγχώρησιν. Ἐν δὲ ὁ πνευματικὸς συγχωρήσῃ αὐτοὺς τότε συγχωροῦνται οὗτοι καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔαν δὲ δὲν συγχωρήσῃ αὐτοὺς, τότε οὔτε ὁ Θεὸς συγχωρεῖ αὐτοὺς. Οἱ πνευματικοὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συγχωρῶσιν ἢ νὰ μὴ συγχωρῶσι τὰς ἁμαρτίας μας, διότι ἐδόθη τοῦτο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς του. « Ἄν τινων ἀρῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφιένται αὐτοῖς, ἂν τινων κηράτηται κεκράτηται ». Οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου μετέδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς ἐπισκόπους. Σήμερον τὴν ἐξομολόγησιν τελοῦν οἱ ἱερεῖς κατόπιν ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου, ὀνομάζοντι δὲ πνευματικοί. Ὁ πνευματικὸς ἀφοῦ ἀκούσῃ τὰ ἁμαρτήματα ἐνὸς χριστιανοῦ καὶ συγχωρήσῃ αὐτόν, ἀναγνώσκει κατόπιν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ συγχωρητικὴν εὐχὴν. Ἡ ἐξομολόγησις γίνεται ὁσάκις ἁμαρτάνομεν, κυρίως ὁμῶς αὕτη θεωρεῖται ὡς προπαρασκευαίη διὰ τὴν θείαν μετάνοιαν.

13. Ἡ θεία εὐχαριστία.

Ἡ θεία εὐχαριστία εἶνε μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου πιστεύομεν ὅτι μεταλαμβάνοντες τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ τοῦ τιμίου σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐπίσης ἐδίδαξεν εἰς ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην κατὰ τὴν ὁρᾶν ἤμελλε νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ διὰ νὰ σταυρωθῆ. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐτέλεσε τὸν λεγόμενον μυστικὸν δεῖ-

πνον εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος πάντες οἱ μαθηταί. Ἔλαβε λοιπὸν τότε τὸν ἄρτον καὶ ἄψυξεν τὸν ἠθλόγησε καὶ ἠὲ χάριστος τὸν Θεόν, ἔκοψεν αὐτὸν εἰς τεμάχια, τὰ ὅποια διεμοίρασεν εἰς τοὺς μαθητὰς του λέγων. «Λάβετε φάγετε τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν». Ἐπειτα ἔλαβε τὸ ποτήριον μετὰ τὸν οἶνον καὶ εἶπε· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἔστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν».

Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ Ἰησοῦς συνέστησεν εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ εἰς τὸν κόσμον τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, τὸ ὅποιον πᾶς Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ τελῇ διὰ νὰ ἐπικοινωνῇ μετὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Ἐνομιάσθη δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο εὐχαριστία διότι ὁ Ἰησοῦς ἠὲ χάριστος τῆς Θεοῦ καὶ κατόπιν διεμοίρασε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον. Τελεῖται δὲ ἡ εὐχαριστία μετὰ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον. Τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον τελεῖται εἰς ἐκάστην λειτουργίαν, καθ' ἣν στιγμὴν ψάλλεται τὸ «Σὲ ἠμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν Κύριε καὶ δεομένη σου ὁ Θεὸς ἡμῶν». Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ ἱερεὺς ἔχων ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τὰ τίμα δώρα, ἦτοι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, εὐχεται ὅπως ἡ θεία χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος μεταβάλλῃ τὸν μὲν ἄρτον εἰς σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη λέγεται μετουσίωσις. Ὁ Χριστιανὸς πρὶν μεταλάβῃ ὀφείλει πρῶτον νὰ προπαρασκευασθῇ διὰ νηστείας, νὰ καθαρῶσθαι κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο πρὶν προσέλθωμεν διὰ νὰ κοινωνήσωμεν, πρέπει πρῶτον νὰ ἐξομολογηθῶμεν καὶ νὰ τύχωμεν συγχωρήσεως, διότι, ἂν μεταλάβωμεν χωρὶς νὰ εἴμεθα ἄξιοι, διαπράττομεν μέγιστον ἁμάρτημα.

Διὰ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐνομούμεθα μετὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅστις εἶπεν «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ». Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ Χριστιανοὶ μεταλαμβάνον εἰς ἐκάστην λειτουργίαν, σήμερον ὅμως ἡ συνήθεια αὕτη κατηργήθη καὶ μεταλαμβάνομεν τετράκις τοῦ ἔτους ἦτοι τὸ Πάσχα, τὰ Χριστούγεννα, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Φηφιολογήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκκλησιαστικῆς Πολιτικῆς

Οί δευτικοί μεταλαμβάνουσι μόνον δι' ἄξιμου ἄρτου, πλὴν τῶν κληρικῶν οἵτινες μεταλαμβάνουσι καὶ ἐκ τοῦ οἴνου. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι μεταλαμβάνουσι καὶ ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ ἐκ τοῦ οἴνου.

14. Ὁ γάμος.

Ὁ γάμος δὲν εἶνε ὑποχρεωτικὸν μυστήριον. Κατ' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν εἰς δύο πρόσωπα τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, τὰ ὁποῖα ἔρχονται εἰς γάμον κοινωνίαν. Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦτο τελοῦνται δύο τελεταὶ ἢ τῆς μνηστείας καὶ ἡ τοῦ γάμου. Διὰ τῆς μνηστείας ἀνταλλάσσονται οἱ δακτύλιοι, διὰ δὲ τοῦ γάμου γίνεται ἡ στέψις.

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶνε μέγα ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν ὅτι ὁ γάμος εἶνε θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ὀφείλουσι νὰ σέβονται οἱ ἄνθρωποι· «οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». Εἰς τοὺς ἱερομονάχους ἀπαγορεύεται ὁ γάμος. Οἱ ἔγγαμοι κληρικοί τελοῦσι τὸν γάμον αὐτῶν πρὶν ἱεραθῶσι, δὲν ἔχουσι δὲ δικαίωμα νὰ ἐλάβωσι εἰς δεῦτερον γάμον.

15. Ἡ ἱερωσύνη.

Ἡ ἱερωσύνη εἶνε μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐπίσκοπος ἐπιβάται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονουμένου τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται οὗτος ἄξιος νὰ ἱερονογήῃ. Ἡ ἱερωσύνη λέγεται καὶ χειροτονία, εἶνε δὲ μυστήριον προαιρετικόν. Ὁ χειροτονούμενος δύναται νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ τελῇ τὰς διαφόρους ἱεροπραξίας ἢ τοὺς λειτουργίας, μυστήρια πλὴν τῆς ἱερωσύνης καὶ νὰ μετέχη τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας. Καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐδίδαξεν ἐπίσης αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός διότι ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀποστόλους τὸ δικαίωμα νὰ διοικῶσι τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο μετεδόθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς ἐπισκόπους.

Τὸ δικαίωμα τῆς χειροτονίας ἔχουσι μόνον οἱ ἐπίσκοποι. Οὗτοι χειροτονοῦσι τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους. Οἱ ἱερεῖς ἔχουσι δικαίωμα νὰ κηρύττωσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ τελῶσι πάντα τὰ μυστήρια πλὴν τῆς ἱερωσύνης καὶ νὰ μετέχωσι τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας. Οἱ διάκονοι οὐδὲν μυστήριον τελοῦσιν οὔτε ἄλλην τινὰ ἱε-

φοραξίαν, ἀλλὰ βοηθοῦσιν ἀπλῶς τοὺς πρεσβυτέρους. Προκειμένου νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος, ἢ χειροτονία αὐτοῦ γίνεται ὑπὸ τριῶν τοῦλάχιστον ἐπισκόπων. Ὁ χειροτονούμενος διάκονος ἢ ἱερεὺς ἢ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ εἶνε ἡθικώτατος καὶ νὰ ἔχη μόρφωσιν ἵνα δύναται νὰ κηρύξη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ δίδῃ τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς πιστοὺς.

16. Τὸ εὐχέλαιον.

Τὸ εὐχέλαιον εἶνε μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς χρίζει δι' ἐλαίου ἡγιασμένου τὸν ἀσθενοῦντα χριστιανὸν καὶ ἐπικαλεῖται τὴν Θεῖαν χάριν ἵνα ἀπολλάξῃ αὐτὸν τῆς ἀσθενείας του. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐπέλουν οἱ Ἀπόστολοι. Ὁ Ἰάκωβος λέγει «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκατασάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθησαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἢ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κείμενον (ἀσθενοῦντα) καὶ ἔγερει αὐτὸν ὁ Κύριος». Τὸ εὐχέλαιον εἶνε προαιρετικὸν μυστήριον, γίνεται δὲ ὡς αἰὶς ἀσθενοῦμεν. Ἐξαιρετικῶς τὸ εὐχέλαιον τελεῖται εἰς τοὺς καιροὺς τῆς Μεγάλῃς Τετάρτης ἔνθα προσέρχονται οἱ χριστιανοὶ καὶ χρίζονται διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου. Οἱ δυτικοὶ κἀμίνουσιν χρῆσιν τοῦ εὐχελαίου μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι δὲν ἀποδέχονται τὸ μυστήριον τοῦτο.

Ο ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ

Αἱ δέκα ἐντολαί. Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διδάσκει ἡμᾶς τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὁ δὲ δεκάλογος, δηλ. αἱ δέκα ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, μᾶς διδάσκουσι τί πρέπει νὰ πράξωμεν διὰ νὰ εἴμεθα τέλειοι χριστιανοί. Τὰς δέκα ταύτας ἐντολάς ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν, τὸν Μωϋσέα, ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐπὶ δύο λιθίνων πλακῶν γεγραμμένας.

Ἐκ τῶν δέκα ταύτων ἐντολῶν αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, αἱ δὲ ἑπόμεναι ἕξ τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχομεν πρὸς τὸν πλησίον, δηλ. πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Αἱ δέκα αὗται ἐντολαὶ εἶνε αἱ ἑξῆς:

1) «Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

2) «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

3) «Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

4) «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

5) «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

6) «Οὐ φρονεῖσεις».

7) «Οὐ μοιχεύσεις».

8) «Οὐ κλέψεις».

9) «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

10) «Οὐκ ἐλιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστιν».

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς συνέπτυξε τὰς δέκα ταύτας ἐντολάς εἰς δύο μόνον. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου». Καὶ «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Αἱ δύο αὗται μεγάλαι ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου ἀποτελοῦσι τὸν λεγόμενον Ἠθικὸν νόμον.

17. Ἑρμηνεία τῆς πρώτης ἐντολῆς.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου οὐκ ἔσονται σοὶ Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ Θεὸς διδάσκει ἡμῶς ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν μόνον εἰς αὐτὸν ὅστις εἶνε εἰς ἀληθινὸς Θεός, ὅστις ἐπλασε τὸν κόσμον καὶ κυβερνᾷ καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ. Ὁφείλομεν δὲ ὄχι μόνον νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν αὐτόν, καὶ νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὰς ἐλπίδας μας πρὸς αὐτόν. Ἡ λατρεία δὲ ἡμῶν αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκδηλοῦται διὰ λόγων μόνον ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων. Οἱ εἰδωλωλάτραι καὶ οἱ πολυθεῖσταί οἱ ὅποιοι πιστεύουσιν εἰς τὰ κτίσματα καὶ οὐχὶ εἰς τὸν κτίστην εὐρίσκονται εἰς μεγίστην πλάνην.

18. Ἑρμηνεία τῆς δευτέρας ἐντολῆς.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνωμεν εἰδωλα δηλ. ἀγάλματα, εἰκόνας κλπ. καὶ νὰ προσκυνῶμεν αὐτὰ ὡς Θεοὺς διότι τοῦτο εἶνε εἰδωλολατρεία ἣτις μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε εἷς καὶ μόνος πνευματικὸς πατήρ, ὡς τοιοῦτος δὲ θέλει λατρείαν πνευματικὴν. Ἐπίσης μᾶς διδάσκει ἡ ἐντολή αὕτη ὅτι δὲν πρέπει νὰ λατρεύομεν ὡς Θεοὺς ὅσα βλέπομεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ εἰς τὴν γῆν ἢ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, δηλαδή τὸν ἥλιον, τοὺς ἀστέρας, τοὺς βράχους ἢ τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, διότι τότε κατανατῶμεν εἰς τὴν κτισματολατρείαν, ἣτις εἶνε ἐπίσης εἰδωλολατρεία. Μόνον οἱ ἀμόρφωτοι καὶ βάρβαροι λαοὶ, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδιδάχθησαν ἀκόμη ποῖος εἶνε ὁ ἀληθινὸς Θεός, λατρεύουσι τὰ κτίσματα ἀντὶ τοῦ κτίστου.

19. Ἑρμηνεία τῆς τρίτης ἐντολῆς.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ μαθηρινὰ πράγματα. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουσι τὴν κακὴν συνήθειαν νὰ ὀρκίζονται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ βεβαιώσουν ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγουν εἶνε ἀληθῆ. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι παραβαίνουν τὴν τρίτην ἐντολήν. Τινὲς μάλιστα βλασφημοῦν καὶ ὑβρίζουσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο εἶνε ὑψιστὸν ἁμάρτημα. Ἄλλοι πάλιν ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ βεβαιώσουν ψευδῆ πράγματα. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι πρέπει νὰ λέγωμεν μόνον ναὶ ἢ ὄχι. Ἐν τοῦτοις ἐπιτρέπεται ὁ ὀρκος εἰς ἔξαιρετικὰς περιπτώσεις π. χ. εἰς τὸ δικαστήριον ἢ ὅταν ἀναλαμβάνομεν μίαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὀφείλομεν νὰ λέγωμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶπομεν εἶνε τελείως ἀληθῆ, ἐπίσης δὲ νὰ ἐκτελῶμεν πιστῶς τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ὀφείλομεν διὰ τοῦ ὀρκου μας.

20. Ἑρμηνεία τῆς τετάρτης ἐντολῆς.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑορᾶς, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.» Ἡ ἐντολή αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα ἕξ ἡμέρας καὶ νὰ τελειώνωμεν ὅλας τὰς ἐργασίας μας, τὴν δὲ ἑβδόμην νὰ ἀναπαυώμεθα καὶ νὰ ἀφιερώνωμεν αὐτὴν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὀφείλομεν νὰ μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀσχολώμεθα κατόπιν μὲ ἔργα φιλανθρωπίας, τοῦτέστι νὰ ἐλεῶμεν τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς δυστυχεῖς. Ἡ ἀνάπαυσις αὕτη ἐπιβάλλεται ἄλλως τε καὶ διὰ λόγους ὑγιεινοῦς. Διότι ἡ συνέχης ἐργασία καταποεῖ τὸ σῶμα ἡμῶν καὶ καθιστᾷ ἡμᾶς ἀσθενικοὺς. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι, ὅταν πρόκηται περὶ ἐργασίας ἐπείγουσας, ἐπιτρέπεται νὰ γίνετα αὕτη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναπαύσεως. Οἱ Ἑβραῖοι ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως ἔχουσι τὸ Σάββατον, ἡμεῖς ὅμως ἔχομεν τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

21. Ἑρμηνεία τῆς πέμπτης ἐντολῆς.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ἡ ἐντολή αὕτη διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Πράττομεν δὲ τοῦτο ὅταν ὑπακούωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὅταν δὲν λυπῶμεν αὐτούς. Τὰ παιδιά τὰ ὅποια δὲν πράττουσιν ἐκεῖνα τὰ ὅποια παραγγέλλουσιν εἰς αὐτὰ οἱ γονεῖς των ὑποπίπτουσιν εἰς μέγιστον ἁμαρτήμα διὰ τὸ ὅποιον θὰ τιμωρηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κυρίως ὀφείλομεν νὰ περιποιηθῶμεθα καὶ νὰ συντρέχωμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν ὅταν οὗτοι γηράσῃσι καὶ καταστῶσιν ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν. Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι παραμελοῦσι τὸ καθῆκον αὐτῶν τοῦτο, εἶνε ἀγνώμονες, διότι δὲν ἐνθυμοῦνται ὅτ εἰς τοὺς γονεῖς των ὀφείλουσι τὴν ζωὴν των καὶ τὴν μόρφωσιν των, δὲν ἐνθυμοῦνται τὰς θυσίας καὶ τὰς πικρίας τὰς ὁποίας ἐπέστησαν οὗτοι διὰ νὰ τοὺς ἀνατρέψῃσι. Τὴν ὑπακοὴν εἰς

τοὺς γονεῖς διδάσκει καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅστις πάντοτε ἐπραγματοῦναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Ἐκτὸς τῶν γονέων ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα ἐπίσης καὶ τοὺς διδασκάλους ἡμῶν διότι οὗτοι εἶνε οἱ πνευματικοὶ ἡμῶν γονεῖς πρὸς τοὺς ὁποίους δὲ καὶ τοὺς κληρικούς, τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν καὶ ἐν γένει πάντα ἄνθρωπον.

22. Ἑρμηνεία τῆς ἑκτης ἐντολῆς.

«Οὐ φονεύσεις».

Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης διδασκόμεθα ὅτι ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἰδικήν μας.

Ἡ ζωὴ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως μόνον αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς τὴν ἀφαιρέσῃ. Ὁ φόνος εἶνε μέγιστον ἁμαρτήματα ἐπίσης δὲ καὶ ἡ αὐτοκτονία. Μόνον ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος φόνος ἐπιτρέπεται. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ὁρμήν, τὸν ὀθόνον, τὸ μῖσος καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ κακὰ ἐκείνα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ μᾶς ὠθήσουν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου. Ἐὰν ὁ φόνος γίνῃ ἐξ ἀμελείας ἡμῶν ἢ πρὸς τὴν θέλησίν μας τότε εἴμεθα ἄνεν συγχωρητέοι, ἀλλ, ἡ ἀμέλεια ἡμῶν αὕτη πρέπει νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ὡς δίδαγμα, διὰ νὰ εἴμεθα προσεκτικοί.

23. Ἑρμηνεία τῆς ἑβδόμης ἐντολῆς.

«Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσβάλλωμεν τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν τῶν ἄλλων. Τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν εἰς τὸν κόσμον εἶνε ἡ τιμὴ καὶ μάλιστα ἡ οἰκογενειακὴ. Ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ εἶνε τὸ σιόλιμα τῆς οἰκογενείας, εἶνε ἡ εὐτυχία τοῦ οἴκου, ὅταν δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἶνε σεβαστὴ τότε καὶ τὰ ἄτομα ἠθικοποιοῦνται καὶ προάγονται καὶ ἡ μετ' αὐτῶν κοινωνία ὁλόκληρος. Ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ λοιπὸν εἶνε ἡ θάσις τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ποῦ προσβάλλει τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν ἐνὸς ἀτόμου, εἶνε τὸ ἴδιον ὡς νὰ προσβάλλῃ τὴν τιμὴν τῆς κοινωνίας καὶ αὐτῆς τῆς πατριδος.

Ἀλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια ἔχει εἰσχωρήσῃ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν.

Ὁφείλομεν λοιπὸν νὰ σεβώμεθα τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων καὶ νὰ πράττομεν πᾶν ὅ,τι δυνάμεθα πρὸς προστασίαν αὐτῆς. Διὰ νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο πρέπει νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς καὶ σώφρονες καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἀκολασίαν, τὴν ἀσωτείαν καὶ τὰς κακὰς συναναστροφάς, αἱ ὁποῖαι διαφθείρουσι τὰ ἦδη ἡμῶν.

24. Ἑρμηνεία τῆς ὀγδόης ἐντολῆς.

«Οὐ κλέψεις».

Μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν ἀκολουθεῖ ὡς τρίτον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ περιουσία αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ὀγδὴ ἐντολὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἔχομεν καθήκον νὰ σεβώμεθα τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων. Ἡ κλοπὴ εἶνε μέγιστον κακὸν διότι ἐξευτελίζει καὶ ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπον, καθιστᾷ δὲ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ διαπραξῇ τρομερὰ ἐγκλήματα. Ὁ κλέπτης διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ πάθος τοῦ ἰδύναται νὰ προβῇ εἰς φόνους, ληστείας, ἐκβιασμούς, ἀποτέλεσμα δὲ τούτων θὰ εἶνε ἡ πλήρης καταστροφὴ αὐτοῦ. Πολλοὶ κλέπτει ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακάς καὶ ἄλλοι κατεδικάσθησαν εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν.

Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν λοιπὸν τὸ μέγιστον τοῦτο κακὸν, πρέπει νὰ εἴμεθα ἐργατικοί, ἀποφεύγοντες τὴν ἀργίαν, ἣτις εἶνε μήτηρ ὄλων τῶν κακιῶν. Νὰ ἀποφεύγωμεν πρὸς τούτοις τὴν φιλοχρηματίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ νὰ ἀρκοῦμεθα εἰς ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔχομεν, εἰς ἐκεῖνα τὰ ὅποια διὰ τοῦ κόπου ἡμῶν ἀπεκτήσαμεν. Ὁ ἄνθρωπος ὃ ὁποῖος διὰ τῆς ἐργασίας του πορίζεται τὸν ἄρτον τοῦ ἔχει πάντοτε τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδέποτε γίνεται δυστυχῆς. Δὲν πρέπει δε μόνον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ νὰ βοηθῶμεν τοὺς, μὴ ἔχοντας, τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς οἱ ὅποιοι δὲν δύνανται νὰ ἐργασθῶσι.

25. Ἑρμηνεία τῆς ἐνάτης ἐντολῆς.

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ μαρτυρῶμεν ψευδῆ πράγματα ἐναντίον τῶν ἄλλων καὶ νὰ προσβάλλωμεν τοιουτοτρόπως τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ

ὅποιοι εἴτε ἀπὸ μοχθηρίαν, εἴτε ἀπὸ ἀνοησίαν δυσφημίζουσιν τὸ ὄνομα τοῦ ἄλλου καὶ προσέροχονται εἰς τὸ δικαστήριον καὶ καταθέτουσιν ψευδῆ πράγματα διὰ νὰ βλάψουσιν τὸν ἄλλον. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι παραβαίνουσιν τὴν ἐνάτην ἐντολήν. Ἡ κακολογία, ἡ ψευδὴς μαρτυρία καὶ ἡ δυσφημισὶς τῶν ἄλλων μαρτυρεῖ μοχθηρὰν ψυχὴν, καὶ ἐστὶν ἀνατροφήν καὶ ἀγένειαν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ὅλων εἶνε καὶ μέγιστον ἁμάρτημα τιμωρούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου. Ὅφειλονεν λοιπὸν νὰ μὴ κατηγοροῦμεν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας διαδίδουσιν περὶ ἐνὸς ἀνθρώπου φάρλοι καὶ ἀσυνείδητοι ἄνθρωποι.

26. Ἑρμηνεία τῆς δεκάτης ἐντολῆς.

«Ὅσα ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστιν».

Ἡ δεκάτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ ξένα πράγματα, διότι ἡ ἐπιθυμία αὕτη δύναται νὰ μᾶς ἐξωθήσῃ εἰς τὴν κλοπὴν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀρχοῦμεθα εἰς τὰ ἰδικὰ μας πράγματα καὶ νὰ εἶμεθα εὐχαριστημένοι δι' ὅσα κερδίζομεν καὶ δι' ὅσα ἔχομεν ἡμεῖς, χωρὶς νὰ ἐπιθυμῶμεν νὰ ἔχομεν καὶ τὰ τοῦ πλησίον. Ἡ δεκάτη ἐντολή εἶνε συμπλήρωμα τῆς ὀγδόης. Ἐκείνη μὲν μᾶς διδάσκει νὰ μὴ κλέπτωμεν αὕτη δὲ μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει κἄν νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ ξένα πράγματα.

27. Περὶ προσευχῆς.

Προσευχὴ εἶνε ἡ συνομιλία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς προσευχῆς ἡμῶν ἐπικοινωνοῦμεν μετὰ τοῦ Θεοῦ. Γίνεται δὲ ἡ ἐπικοινωνία αὕτη διὰ λόγων, διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ διὰ τῶν διανοημάτων ἡμῶν.

Διὰ τῆς προσευχῆς ἡ ζητούμεν τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ δοξολογοῦμεν αὐτόν, ἡ εὐχαριστοῦμεν αὐτόν διὰ τὰ εὐεργετήματά του, ἡ ἐκφράζομεν μετάνοιαν διὰ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ προσευχὴ δύναται νὰ εἶνε ἡ παράκλησις ἡ δοξολογία ἡ εὐχαριστία ἡ μετάνοια.

Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ προσεύχεται τακτικῶς διότι τότε ἀποδεικνύει ὅτι εἶνε εὐσεβὴς καὶ ὅτι ἔχει πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγά-

την εἰς τὸν Θεόν. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν προσεύχεται, ἀπομακρύνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τέλος λησιμονεῖ αὐτόν.

Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ προσεύχηται παντοῦ καὶ ὅποτεδήποτε θέλει, διότι ὁ Θεὸς εἶνε πανταχοῦ παρὼν καὶ πάντοτε πρόθυμος νὰ δεχθῆ τὴν προσευχὴν ἡμῶν ὅταν αὕτη γίνεται μὲ ἀληθῆ πίστιν καὶ μὲ καθαρὰ καρδίαν. Κυριῶς ἡ προσευχὴ γίνεται εἰς τοὺς καιροὺς τῆς Κυριακῆς καὶ ἑορτῶν, ὅπου πολλοὶ ἄνθρωποι συναθροίζονται εἰς μίαν κοινὴν προσευχὴν, ἣτις λέγεται λατρεία. Ὅταν προσευχόμεθα πρέπει νὰ ἵσταμεθα κοσμίως καὶ εὐπρεπῶς, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ καρδία ἡμῶν νὰ προσηλωθῶνται εἰς τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν ἄλλα σκέψεις. Δὲν πρέπει δὲ νὰ προσευχόμεθα μηχανικῶς διησασθῆ νὰ μὴ ἐννοῶμεν ὅσα λέγομεν, οὔτε νὰ κατανατῶ ἡ προσευχὴ μας εἰς πολυλογία. Ἐπίσης ἡ προσευχὴ δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἐκ φόβου, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης ἀδόλου καὶ εὐλαβικοῦς.

28. Ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸν καλλίτερον τύπον τῆς προσευχῆς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδαχθεῖσα εἰς ἡμᾶς προσευχὴ εἶνε ἡ ἑξῆς:

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθῆτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου γενηθῆτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῶν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ἡ προσευχὴ αὕτη ὀνομάζεται Κυριακὴ προσευχὴ, διότι ἐδίδαξεν αὐτὴν ὁ Κύριος.

Ἡ ἐρημνεία αὐτῆς εἶνε ἡ ἑξῆς:

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Διὰ τῶν λέξεων τούτων προσφωνοῦμεν οὕτως εἰπεῖν τὸν Θεὸν καὶ ὀνομάζομεν αὐτὸν Πάτερα, ὅστις εἶνε εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Δι' αὐτοῦ δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ μόνον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ κάμνομεν χρῆσιν τῶν λέξεων τούτων διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν Αὐτοῦ.

«Αγιασθήτω τὸ ὄνομά σου». Διὰ τῶν λέξεων τούτων ζητοῦμεν νὰ αγιασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὅπως αγιάζεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Ἀγιάζομεν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τιμῶμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅταν ἐκτελώμεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

«Ἐλάτω ἡ βασιλεία σου». Διὰ τῶν λέξεων τούτων ζητοῦμεν νὰ βασιλεύσῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπληροῦται ὁ νόμος αὐτοῦ.

«Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Διὰ τῶν λέξεων τούτων παρακαλοῦμεν καὶ εὐχόμεθα νὰ γίνεται τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὅπως γίνεται τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων.

«Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, δός ἡμῖν σήμερον». Διὰ τῶν λέξεων τούτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς τὸν καθημερινὸν ἡμῶν ἄρτον διὰ τὴν συντήρησιν ἡμῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀνησυγῶμεν διὰ τὴν αὔριον, διότι ὁ Θεὸς πάντοτε προνοεῖ καὶ φρονιρίζει περὶ ἡμῶν.

«Καὶ ἄρες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Διὰ τῶν λέξεων τούτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν καὶ δίδομεν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ συγχωρῶμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς πταίοντας πρὸς ἡμᾶς.

«Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν». Διὰ τῶν λέξεων τούτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν πειρασμόν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

«Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Διὰ τῶν λέξεων τούτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν πονηρόν, δηλαδὴ ἀπὸ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας.

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ ὁ ἐπίλογος τῆς προσευχῆς ὅστις ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Διὰ τοῦ ἐπιλόγου ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος δύναται τὰ

πάντα, δύναται ἐπίσης καὶ νὰ μᾶς χορηγήσῃ ὅσα διὰ τῆς προσευχῆς
μας ἐξηγήσαμεν παρ' αὐτοῦ.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Τί εἶνε ἡ λειτουργική. Λειτουργική λέγεται τὸ μάθημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς διδάσκει πῶς γίνονται αἱ ἱερὰ ἀκολουθεῖαι τῆς ὁρθόδοξου ἡμῶν Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἰερὰς δὲ ἀκολουθίας ἔχει ἡ ἐκκλησία μας πολλάς. Εἶναι δὲ αὐταί, ἡ θεία λειτουργία κατὰ τὴν ὁποίαν ὡς γνωρίζομεν τελεῖται ὁ μυστικὸς δεῖπνος, καὶ αἱ διάφοροι ἱερὰ τελεῖται ἦτοι τὰ μυστήρια, αἱ δοξολογίαι, αἱ νεκρώσιμοι ἀκολουθίαι, αἱ ἐπιμνημόσυναι καὶ ἄλλαι. Ἡ σπουδαιότερα ἀκολουθία τῆς ἐκκλησίας μας εἶνε ἡ θεία λειτουργία, ἐκ ταύτης δὲ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα τὸ μάθημα τῆς λειτουργικῆς.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἡ λειτουργική διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ ναοῦ δηλαδὴ κατὰ τίνα τρόπον εἶνε ἐκτισμένοι οἱ ναοὶ τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις εἰς τὰς διαφόρους ἀκολουθίας. Ἐπὶ πλέον ἐκ τοῦ μαθήματος τούτου διδασκόμεθα περὶ τῶν διαφόρων ἐορτῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων, δεσποτικῶν, θεομητορικῶν, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐορτῶν τῶν ἀγίων, τέλος δὲ διδάσκει ἡμᾶς τὴν ἐρμηνείαν τῆς θείας λειτουργίας τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἄνθρωποι παρακολουθοῦν τακτικῶς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐννοοῦν αὐτήν.

1. Ὁ Ναὸς καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ.

Ἡ ἱστορία τῶν ναῶν. Ναὸς καλεῖται ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον προσέρχονται πολλοὶ χριστιανοὶ καὶ προσεύχονται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν Θεόν. Ἐκαστος χριστιανὸς δύναται νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ὅπουδήποτε καὶ ἂν εὐφραίνεται καὶ οἰανδήποτε ὥραν θέλει, διότι ὁ Θεὸς εἶνε πανταχοῦ παρὼν εἰς πᾶσαν στιγμήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ προσευχὴ καὶ ἡ λατρεία πολλῶν χριστιανῶν ὁμοῦ εἶνε πάντοτε καλύτερα καὶ ἐνεχει μεγαλεῖον καὶ ἐπιβολὴν καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος χριστιανὸς μόνος τοι δὲν δύναται νὰ ἐκτελῇ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὁραίας ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας μας, διὰ τοῦτο ἰδρύθησαν οἱ ναοὶ, ἵνα πάντες οἱ χριστιανοί

νοὶ προσέρχονται εἰς μίαν κοινὴν λατρείαν. Ὁ ναὸς λέγεται καὶ ἐκκλησία. Ἡ λέξις ἐκκλησία σημαίνει τὸ σύνολον ὄλων τῶν χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς ναοὺς γίνεται συνάθροισις πολλῶν χριστιανῶν, διὰ τοῦτο ὁ ναὸς κατήντησε νὰ ὀνομάζεται καὶ ἐκκλησία.

Οἱ πρόποιοι χριστιανοὶ δὲν εἶχον ναοὺς ὅπως ἔχομεν ἡμεῖς σήμερον, διότι δὲν ἦτο εὐκόλον τοῦτο, λόγῳ τῶν διωγμῶν τοὺς ὁποίους ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Διὰ τοῦτο κατέφευγον εἰς οἰκίας καὶ ἐκεῖ κρυφίως ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν, ἄλλοι δὲ διὰ νὰ εἶνε ἀσφαλέστεροι ἢ διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰ βλέμματα τῶν ἐθνικῶν κατέφευγον εἰς τὰς λεγομένας κατατόμβας καὶ ὁποῖα ἦσαν σπήλαια σκοτεινὰ ὑπὸ τὴν γῆν. Τοιαῦτα κατατόμβαι σώζονται μέχρι σήμερον εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ τὴν νήσον Μήλον σώζονται τοιαῦτα κατατόμβαι εἰς τὰς θέσεις Χάλαρα καὶ Κλήμα. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον καὶ μετὰ μυσίας προφυλάξεις ἐτέλουν οἱ χριστιανοὶ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὁμοῦ τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἀκριβέστερον κατὰ τὸ ἔτος 313 μ. Χ. ἤρχισαν νὰ ἰδρύνονται ἐλευθέρως πλέον οἱ πρόποιοι χριστιανικοὶ ναοί. Τὸ μέγα τοῦτο γεγονός ὀφείλεται εἰς τὸν αυτοκράτορα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν, ὅστις ὄχι μόνον ἀφῆκεν ἐλευθέρους τοὺς χριστιανούς νὰ τελοῦν τὰ ἔργα τῆς λατρείας αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ διατάγματος κατέστησεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐμερίμησε δὲ ὁ φιλόχριστος καὶ εὐσεβὴς οὗτος αυτοκράτωρ διὰ τὴν ἰδρυσιν πολλῶν ναῶν. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀφείλονται εἰς αὐτόν. Ἐπίσης ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὰ Ἱεροσόφια ὀφείλεται εἰς τὴν φρονίδα τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μητρὸς Ἑλένης.

Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς διαμερίζεται εἰς τρία μέρη. 1ον Εἰς τὸ ἅγιον βῆμα. 2ον Εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ 3ον εἰς τὸν πρόναον. Τὸ ἅγιον βῆμα εὐρίσκεται ὀλίγον ὑψηλότερον ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν ἀπὸ τὸν ὅποιον χωρίζεται διὰ τοῦ εἰκονοστασίου. Τὸ ἅγιον βῆμα λέγεται καὶ ἱερόν, μένουσιν δὲ ἐντὸς αὐτοῦ οἱ κληρικοὶ οἱ ὅποιοι τελοῦν τὰς ἱερουργίας. Εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ὑπάρχουσιν τρεῖς πύλαι (θύραι), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶνε μεγαλυτέρα καὶ λέγεται ὠραία πύλη ἢ ἅγια πύλη. Ἐμπροσθεν τῆς ὠραίας πύλης ὑπάρχει χώρος τις ὁ ὅποιος

κλείεται συνήθως διὰ κινκλίδων καὶ λέγεται σολέα. Τοῦτον ὁμοσολίγοι ναοὶ τὸν ἔχουσι (ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀθηνῶν). Μετὰ τὸ ἅγιον βῆμα ἔρχεται ὁ κυρίως ναὸς ὅπου μένουσιν οἱ πιστοὶ καὶ παρακολουθοῦν τὰς ἀκολουθίας. Ὁ πρόναος εἶνε τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ναοῦ τὸ ὁποῖον χωρίζεται ὑπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοίχου, ἐπικοινωνεῖ δὲ μετ' αὐτοῦ διὰ τριῶν ἑυρῶν. Σήμερον οἱ ναοὶ δὲν ἔχουσι πρόναον. Εἷς τινὰς ἐξ αὐτῶν ὁ πρόναος μετεβλήθη εἰς ἀπλοῦν ὑπόστεγον ἀποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ π. χ. ἡ Μητρόπολις Ἀθηνῶν, ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ τῆς Χρυσοσπηλαιώτισσης. Ἐν Ἀθήναις ὁμοσώζονται ἀρχαῖοί τινες ναοὶ εἰς τοὺς ὁποίους διακρίνεται εὐκόλως ὁ πρόναος. Τοιοῦτοι ναοὶ εἶνε ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ναὸς τῆς Κατνιακρέας καὶ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καθὼς καὶ οἱ ναοὶ διαφόρων ἀρχαίων μονῶν. Εἷς τὴν ἀρχαιότεραν ἐποχὴν ὁ πρόναος ἦτο ἀπαραίτητος διότι ἔμενον ἐντὸς αὐτοῦ οἱ Κατηχούμενοι, δηλαδὴ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι παρεσκευάζοντο διὰ τὰ γεῖνον χριστιανοί. Οἱ κατηχούμενοι οὗτοι ἔμενον ἐκεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἔλεγεν «ὄσοι κατηχούμενοι προέλθετε», ὅποτε καὶ ἀνεχώρουν, διότι δὲν ἐπετρέπετο ἀκόμη εἰς αὐτοὺς εἶναι ὅσον δὲν εἶχον βαπτισθῆναι παρακολουθήσουν τὴν θείαν λειτουργίαν μέχρι τέλους. Σήμερον ὁμοσ ἐγκατελείφθησαν οἱ πρόναοι διότι δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι.

2. Ρυθμοὶ χριστιανικῶν ναῶν.

Οἱ ναοὶ σήμερον κτίζονται κατὰ τρία σχέδια ταῦτα καλοῦνται ρυθμοί. Εἶνε δὲ οἱ ρυθμοὶ οὗτοι οἱ ἑξῆς. 1ον Ἡ Βασιλική, 2ον ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς καὶ 3ον ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς.

Ρυθμὸς βασιλικῆς. Ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶνε ὁ ἀπλοῦστερος ὄλων. Οἱ ναοὶ οἱ ὁποῖοι εἶνε ἐκτισμένοι κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον εἶνε κτίρια τετραγώνου ἐπιμήκη μετὰ στέγην ξυλίνην, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν αὐτῶν εἶνε διηρημένον εἰς τρία μέρη τὰ ὁποῖα χωρίζονται διὰ μιᾶς σειρᾶς κίονων (οὐτύλων) καὶ ἀποτελοῦν τρεῖς στοάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶνε εὐρυτέρα. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ὠνομάσθη βασιλικὴ διότι οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον μετὰ τὴν λέξιν ταύτην πᾶν κτίριον τὸ ὁποῖον εἶχε στοάς. Ὅλοι οἱ ναοὶ τῶν πρώτων χρόνων ἐκτίζοντο κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦ-

τον. Ἐπισημότεροι ναοὶ ρυθμοῦ βασιλικῆς εἶνε ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅστις εἶνε καὶ ὁ ἀρχαιότερος τοῦ ρυθμοῦ τούτου καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῶν Δυτικῶν. Ἐκτος ὁμοῦ τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ναοί, π. γ. ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Βυζαντινὸς ρυθμὸς. Οἱ ναοὶ οἱ ὅποιοι εἶνε ἐκτισμένοι κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἔχουσι κατὰ τὸ πλεῖστον σχῆμα σταυροῦ, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτῶν ὑψοῦται ὁ τροῦλλος ἢ θόλος. Ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶνε ὁ μεγαλύτερος ὅλων, οἱ περισσότεροι δὲ ναοὶ κτίζονται σήμερον κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον. Ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἀναμοδόμησε τὴν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς ρυθμὸν Βυζαντινόν. Βυζαντινὸς ἐπίσης ρυθμὸς εἶνε καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι ναοὶ ἐν Ἀθήναις, π. γ. ὁ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, τῆς Κατωκαθέας, τῶν Ἁγίων Θεοδώρων κλπ.

Ὁ Γότθικὸς ρυθμὸς. Ὁ γότθικὸς ρυθμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 11ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἀνεκμάσθη τοιουτοτρόπως διότι ὡς λέγεται εἰσηγητὰ αὐτοῦ ἦσαν οἱ Γότθοι. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶνε τὸ τριγωνικὸν σχῆμα, ὁ μικρὸς θόλος ὁ ὅποιος ἀπολήγει εἰς ὀξυῖ, καὶ τὰ πολλὰ καὶ χροματισμένα παράθυρα. Τοιοῦτος ναὸς ἐν Ἀθήναις εἶνε ὁ τῶν Ἀγγλικανῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων.

Ἐξὸς ὑπάρχει καὶ ἄλλος ρυθμὸς, ὅστις καλεῖται ρυθμὸς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ὁ ὅποιος εἶνε μῆγμα βασιλικῆς καὶ Βυζαντινοῦ. Κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἐκτίσθη ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐὰν οἴσμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν ναῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι οὗτοι εἶνε ἐκτισμένοι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ ἱερόν νά εἶνε πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεκράτησε διότι εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐγενήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις εἶνε τὸ πνευματικὸν φῶς ὅπερ ἀνέτειλε καὶ ἐφώτισε τὴν κόσμον.

Τὶ περιέχει ἕκαστος ναὸς. Ὅταν εἰσερχόμεθα εἰς ἕνα ναὸν, τὸ πρῶτον τὸ ὄπαιον ὑποπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας εἶνε τὸ εἰκονοστάσιον τὸ ὄπαιον εἶνε κατεσκευασμένον ἢ ἐκ μαρμάρου ἢ ἐκ ξύλου. Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται αἱ ἅγαι εἰκόνες τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ

Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἔχει κτισθῆ ὁ ναὸς.

Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει ἡ Ἁγία Τραπέζα ἣτις εἶνε λιθίνη καὶ στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς στίλου ἢ ἐπὶ τεσσάρων. Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο κηροπήγια πολυφωτα. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἁγίας Τραπέζης στηρίζεται τὸ ἄρτοφόριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσεται ἄρτος ἡγιασμένος κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Διὰ τοῦ ἄρτου τούτου μεταλαμβάνοισι τοὺς ἐτοιμοθανάτους.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τὸ λεγόμενον ἀντιμήσιον, τὸ ὁποῖον εἶνε τετραγωνικὸν ὕψασμα ἰσόπλευρον, τὸ ὁποῖον ἁγιάζεται κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ταφή τοῦ Κυρίου. Τὸ ἀντιμήσιον χρησιμοποιεῖται καὶ ὅταν θέλουν νὰ λειτουργήσουν εἰς ναὸν τοῦ ὁποίου δὲν ἔχουν γίνεи τὰ ἐγκαίνια. Χρησις αὐτοῦ γίνεται εἰς τὰ ἐξοκλήσια, εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὰ στρατιωτικὰ καταστήματα καὶ ἐν γένει ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἁγία Τραπέζα.

Πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται ἡ ἁγία προθεσις ἢ ἡ προσκομιδὴ ὅπου προσκομίζονται καὶ εὐλογοῦνται κατ' ἀρχὰς τὰ τίμα δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, ὅπου καὶ φυλάσσονται μέχρις ὅτου γίνεи ἡ ἔξοδος αὐτῶν, μετὰ τὴν ὁποίαν τοποθειοῦνται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται τὸ σκευοφυλάκιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσονται τὰ διάφορα σκεύη τοῦ ναοῦ καὶ τὰ ἄμφια τῶν ἱερέων. Εἰς τινὰς ναοὺς παρατηροῦμεν τὸ λεγόμενον σύνθρονον τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Πούτο ἀποτελεῖται ἐκ πέντε μαρμαρίνων θρόνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναπαύονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς. Τοιοῦτον σύνθρονον μόνον ὁ ναὸς τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἔχει.

Ὁ κυρίως ναὸς περιέχει τὰ ἐξῆς· Ἴον τὸν ἄμβωνα ὅστις εἶνε τοποθετημένος εἰς τὸ ἄριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀναγνώσκειται τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ διακονοῦ καὶ ὁμιλεῖ ὁ ἱεροκήρυξ. Ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ ἄμβωνος εἶνε ὁ δεσποτικὸς θρόνος ὅπου μένει ὁ ἐπίσκοπος.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσιον παρατηροῦμεν τὰ

λεγόμενα ἀναλόγια τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦσιν οἱ ἱεροφύλαται διὰ τὴν φύλαξιν τῶν βιβλίων.

Εἰς τὸν πρόναον οὐδὲν ἄξιον λόγου παρατηροῦμεν. Ὁ πρόναος ἦτο ἄλλοτε διμηρημένος εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρόπυλον τὸ ὅποιον εἶνε τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ μικρὸν ὑπόστεγον καὶ εἰς τὸν νάρθηκα ὅστις ἦτο ὁ μικρὸς χώρος ὅπου ἔμενον οἱ κατηχούμενοι περὶ τοῦ ὀποῖου ὠμίλησαμεν ἄλλαχού. Σήμερον κατηργήθη ὁ νάρθηξ καὶ ἔμεινε τὸ πρόπυλον ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔλλείπει ἀπὸ πολλοῦς ναοῦς. Ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ προπύλου ὑπῆρχε κρήνη, ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς ὀποίας ἀνίπτοντο πάντες οἱ πιστοὶ πρὶν εἰσελθόν εἰς τὸν ναόν. Περιφημὸς τοιαύτη κρήνη ἦτο ἡ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνωθεν τῆς ὀποίας ὑπῆρχεν ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ ἧτις δύναιται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ἀντιστρόφως· νῦσον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν.

3. Τὰ ἱερὰ σκεύη.

Ἐκαστος ναὸς ἔχει τὰ λεγόμενα ἱερὰ σκεύη, ἀνευ τῶν ὀποῖων εἶναι ἀδύνατον νὰ τελεσθοῦν αἱ ἱερὰ ἀκολουθία.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἱερῶν τούτων σκευῶν εἶναι ἐκεῖνα διὰ τῶν ὀποῖων τελεῖται ἡ θεία εὐχαριστία. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἐξῆς·

1) Το ἅγιον ποτήριον ἐντὸς τοῦ ὀποίου φυλάσσεται ὁ ἡγιασμένος οἶνος, δηλαδὴ τὸ ἅγιον τίμιον αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

2) Ὁ Ἅγιος Δίσκος ὁ ὀποῖος παριστᾷ τὴν φάτνην τῆς Βηθλεὲμ ἐπὶ τῆς ὀποίας ἐγεννήθη καὶ ἐσπαργανώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζεται στανρὸς τοῦ ὀποίου τὰ σκέλη εἶναι κεκαμμένα καὶ ἀποτελεῖ ἀστέρα, καλεῖται δὲ ἀστερίσκος καὶ παριστᾷ τὸν ἀστέρα τὸν ὀποῖον εἶδον οἱ μάγοι ὑπεράνω τοῦ Σηλαίου. Ἐπὶ τοῦ ἀστερίσκου τίθεται τὸ κάλυμμα τοῦ δίσκου, διὰ νὰ προφυλάσῃ τὸν ἅγιον ἄρτον, ὅστις εὐρίσκεται ἐπ' αὐτοῦ.

3) Ὁ Ἄηρ. Τὸ ἱερὸν τοῦτο σκεῦος εἶναι κάλυμμα τετραγώνου ἱκανοῦ μεγέθους, τὸ ὀποῖον χρησιμεύει διὰ νὰ καλύπτῃ ὀμοῦ καὶ τὸν δίσκον καὶ τὸ ἅγιον ποτήριον. Συμβολίζει δὲ ὁ ἄηρ τὴν συνδύνα ἐκείνην μετὰ τὴν ὀποῖαν ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἐνετύλιξε τὸ βῆμα τοῦ Κυρίου καὶ ἐνεταφίασεν αὐτό.

4) Ἡ ἱερὰ λαβὴ εἶναι τὸ κοχλιάριον διὰ τοῦ ὀποίου μεταλαμβάνομεν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος.

5) Ἡ λόγχη. Δι' αὐτῆς ὁ ἱερεὺς κόπτει εἰς τεμάχια τὸν ἄρτον κατὰ τὴν προσκομιδὴν. Συμβολίζει δὲ αὕτη τὴν λόγχην διὰ τῆς ὁποίας εἰς στρατιωτικῆς ἐκέντησε τὴν πλευρὰν τοῦ Ἰησοῦ ὅστις εὗρεται σκετο νεκρὸς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ.

6) Ὁ σπόγγος. Δι' αὐτοῦ καθαρίζει ὁ ἱερεὺς τὸν ἅγιον δίσκον. Συμβολίζει δὲ τὸν σπόγγον διὰ τοῦ ὁποίου οἱ στρατιῶται ἐπότισαν τὸν Ἰησοῦν ὄξος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

7) Τὸ ξέον. Εἶνε δοχεῖον μετάλλινον ἐντὸς τοῦ ὁποίου θερμαίνεται ὕδωρ το ὁποῖον χύνεται ἐντὸς τοῦ οἴνου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ.

Τὰ ἄλλα ἱερὰ σκεύη. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν σκευῶν, τὰ ὁποῖα εἶνε τὰ σπουδαιότερα, ἕκαστος ναὸς ἔχει πρὸς τοῦτοις καὶ ἄλλα τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς δευτερεύοντα. Εἶνε δὲ τὰ ἑξῆς.

1) Τὰ ἐξαπτέρυγα. Τὰ ἐξαπτέρυγα τοποθετοῦνται συνήθως ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἢ καὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ κυρίου ναοῦ.

Ἐπ' αὐτῶν ὑπάρχουσιν εἰκόνες ἀγγέλων οἵτινες ἔχουσιν ἕξ πτέρυγας.

2) Ὁ ἐπιτάμιος. Εἶνε οὗτος ἕφασμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει κεντρικῆ ἢ ταφὴ τοῦ Κυρίου. Τοῦτον χρησιμοποιοῦσι κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευήν.

3) Ἡ κολουμήθρα. Ἡ κολουμήθρα εἰκονίζει τὴν Ἰορδάνην ποταμὸν καὶ χρησιμεύει διὰ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος.

4) Τὸ μυροδοχεῖον. Εἶνε ὑάλινον δοχεῖον περιέχον ἅγιον μύρον διὰ τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος.

5) Αἱ ἅγιοι εἰκόνες. Ἐκαστος ναὸς ἔχει τὰς ἁγίας εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ διαφόρων ἁγίων. Αἱ εἰκόνες χρησιμεύουσι διὰ νὰ μᾶς ἐνθυμίζωσι τὰ ἱερὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν. Συνήθως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰκονίζεται διὰ λευκῆς περιστερᾶς, τὴν ὁποῖαν τοποθετοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος. Πρὸ τῶν εἰκόνων κρέμανται αἱ ἱερὰ κανδήλαι καὶ ἔχουσι τοποθετηθῆναι κηροπήγια ἐπὶ τῶν ὁποίων καίουν λαμπάδες χάριν τιμῆς.

6) Τὰ ἱερὰ ἄμφια. Ταῦτα εἶνε τὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν, τὰ

ὅποια φέρουν οὗτοι ὅταν ἱερουργοῦν. Ἐὰ ἄμφορα ταῦτα δὲν εἶνε τὰ ἴδια δι' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεροσύνης.

7) Ἐὰ δικηροτρικηρα. Εἶνε κηροπήγια μὲ τὰ ὅποια εὐλογεῖ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ συμβολίζουσιν τὸ μὲν δίκηρον τὴν διττὴν φύσιν τοῦ Ἰησοῦ, ἦτοι, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὸ δὲ τρικηρον τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἄλλα σκευὴ τῆς ἐκκλησίας εἶνε τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ὁ Ἀπόστολος, τὸ ψαλτήριον, τὸ εὐχολόγιον, τὸ τυπικὸν τὸ ὅποιον περιέχει ὁδηγίας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων ὁκελευθίων, τὰ Μηναῖα δώδεκα τῶν ἀριθμῶν ἐν δι' ἕκαστον μῆνα τὰ ὅποια περιέχουσιν τὴν ἀκολουθίαν τῶν διαφόρων ἀκινήτων ἑορτῶν, ὁ ὀκτώηχος καὶ τὸ τριώδιον, τὸ ὅποιον περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἑορτῶν, δηλαδή ἐκείων αἱ ὅποια δὲν ἑορτάζονται εἰς ὄρισμένην ἡμερομηνίαν.

4. Περὶ ἑορτῶν.

Κινητὰ καὶ ἀκίνητοι ἑορταί. Πλὴν τῶν Κυριακῶν ἡ ἐκκλησία μας ἔχει καὶ τὰς ἑορτάς· ἐκ τούτων ἄλλαι μὲν καθιερώθησαν καὶ τελοῦνται εἰς ὄρισμένην ἡμέραν τοῦ ἔτους καὶ λέγονται ἀκίνητοι ἑορταί, ἄλλαι δὲ τελοῦνται μὲν εἰς ὄρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, οἷχι ὅμως καὶ εἰς ὄρισμένην ἡμερομηνίαν. Π. γ. ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων εἶνε ἀκίνητος ἑορτὴ διότι τελεῖται καθ' ἕκαστον ἔτος τὴν ἴδιαν ἡμέραν δηλαδή τὴν 25ην Δεκεμβρίου. Ἐπίσης ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων, τῆς Ὑπαπαντῆς κλπ. εἶνε ἀκίνητοι ἑορταί. Ἡ ἑορτὴ ὅμως τοῦ Πάσχα εἶνε κινητὴ, διότι τελεῖται μίαν πάνποτε Κυριακῆν, ἀλλ' ὄχι εἰς ὄρισμένην ἡμερομηνίαν. Κινητὰ ἑορταί εἶνε ἐπίσης ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Πεντηκοστῆς, τῶν Ἁγίων Πάντων κλπ.

Δεσποτικά καὶ Θεομητορικά ἑορταί. Δεσποτικά ἑορταί λέγονται ἐκεῖναι αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὸν Δεσπότην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τοιαῦτα ἑορταί εἶνε αἱ ἑξῆς.

1) Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Αὕτη εἶνε ἀκίνητος δεσποτικὴ ἑορτὴ καὶ ἑορτάζεται καθ' ἔτος τὴν 25ην Δεκεμβρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2) Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου. Εἶνε καὶ αὕτη ἀκίνητος δεσποτικὴ ἑορτὴ, ἣτις ἑορτάζεται τὴν 1ην Ἰανουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς

περιτομῆς τοῦ Κυρίου ἦτις κατὰ τὰ Ἑβραϊκὰ ἔθιμα ἐγένετο ὁκτώ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν ἐκάστου παιδίου. Κατὰ τὴν περιτομὴν ἐδίδετο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ παιδίου.

3) Τὰ ἅγια Θεοφάνεια εἶνε ἀκίνητος ἑορτὴ ἦτις τελεῖται τὴν 6ην Ἰανουαρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου. Καλεῖται δὲ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια ἢ ἑορτὴ αὐτῆ διότι κατ' αὐτὴν ἐφανερώθη ὁ Θεὸς ἐν Τριάδι προσώπων. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ ἐφανερώθη διὰ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ἦτις ἐκάλει τὸν Ἰησοῦν υἱὸν ἀγαπητον, ὁ δὲ υἱὸς ἐφανερώθη ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαπτιζόμενος, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν ὡς περισσότερὰ ἐπ' αὐτοῦ.

Ἡ Ἑκαπατητὴ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἑορτὴ αὐτῆ εἶνε ἀκίνητος Δεσποτικὴ ἑορτὴ καὶ τελεῖται τὴν 2 Φεβρουαρίου, ἦτοι τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος. Ἐορτάζεται δὲ αὐτὴ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος κατὰ τὸ ὅποιον ἡ Θεοτόκος ὠδήγησε τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὰ Ἑβραϊκὰ ἔθιμα. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν ναὸν, ὁ γέρον προσφῆτης Σιμεὼν ὑπήντησεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐδέχθη εἰς τὰς ἀγκάλας του εἰπὼν. «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου Δέσποτα. Δηλαδή. Τώρα ἄς ἀποθάνω Θεέ μου».

Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτῆ εἶνε ἀκίνητος Δεσποτικὴ καὶ τελεῖται τὴν 6ην Αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἐπὶ τὸ ὄρος Θαβώρ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμπεν ὡς ἄστραπὴ, τὸ δὲ ἔνδυμα αὐτοῦ ἐγένετο λευκὸν ὡς ἡ χιών. Συγχρόνως ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας ἐνεφανίσθησαν πλησίον αὐτοῦ καὶ συνομιλοῦν μετ' αὐτοῦ, ἐνθ' οἱ τρεῖς μαθηταὶ του οἴτινες τὸν ἠκολούθουν ἐξεπλάγησαν καὶ ἐθαύμασαν.

Κινητὰ ἑορτὰ. Κινητὰ Δεσποτικὰ ἑορτὰ λέγονται ἐκεῖνα αἱ ὁποῖα τελοῦνται μὲν εἰς ὠρισμένην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, οὐχὶ β-μωσ καὶ εἰς ὠρισμένην ἡμερομηνίαν. Ἡ ἡμερομηνία αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Διαιροῦνται δὲ αὗται εἰς ἑορτὰς πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ εἰς ἑορτὰς μετὰ τὸ Πάσχα.

Αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα κινητὰ ἑορτὰ εἶνε αἱ ἐξῆς·

1) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου ὁπότε ἀρχεται τὸ Τριώδιον. Αὕτη συμπίπτει 10 ἐβδομάδας πρὸ τοῦ Πάσχα, ἀναγι-νωσκται δὲ κατ' αὐτὴν ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου.

2) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου νιοῦ 3) Ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρως. Αὕτη καλεῖται οὕτω διότι τὴν ἐπομένην ἡμέραν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις κρέατος, ἀλλὰ γαλακτερῶν μόνον μέχρι τῆς ἄλλης Κυριακῆς ἣτις λέγεται Κυριακὴ τῆς Τυροφαγίου, μετὰ τὴν ὁποίαν ἄρχεται ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ἀπόκρως ἢ τῆς κρεατοφαγίου ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Ἄλλαι κινηταὶ ἑορταὶ εἶνε ὅλαι αἱ Κυριακαὶ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καλεῖται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστηλώσεως τῶν Ἁγίων εἰκόνων ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας. Ἡ Τρίτη Κυριακὴ εἶνε τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Τὴν Τετάρτην τῆς Ἡμέτης ἑβδομάδος ψάλλεται εἰς τοὺς ναοὺς ὁ Μέγας Κανὼν ὅστις εἶνε ποίημα μεγάλης ἐμπνεύσεως τοῦ ἐπισκόπου Κρήτης Ἀνδρέου καὶ ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ 280 τροπαρίων. Τὴν Παρασκευὴν δὲ τῆς ἰδίας ἑβδομάδος ψάλλεται ὁ Ἀκρίθιστος Ὕμνος ποίημα γραφέν εἰς τὴν ὑπερμαχὸν στρατηγὸν Θεοτόκον, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράρων. Ὁ ὕμνος οὗτος ἐψάλη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν Βλαχερνῶν τιμώμενον ἐπ' ὀνομασί τῆς Παναγίας. Τὸ Σάββατον τῆς ἑκτῆς ἑβδομάδος τῆς Τεσσαρακοστῆς ἑορτάζεται ἡ Ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου, τὴν δὲ ἐπομένην Κυριακὴν ἑορτάζεται ἡ Κυριακὴ τῶν Βαίων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς ὑποδογῆς τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱερουσόλυμα, ὅτε ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ τὰ Βαῖα τῶν φοινίκων.

Ἡ Μεγάλῃ ἑβδομάδι. Εἰς τὰς κινητὰς ἑορτὰς ὑπάγονται καὶ ὅλαι αἱ ἡμέραι τῆς Μεγάλῃ ἑβδομάδος. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας οἱ ὄρθοι ψάλλονται τὴν ἑσπέραν διὰ νὰ δύνανται ὅλοι οἱ χριστιανοὶ νὰ παρακολουθῶσιν αὐτοὺς.

Τὴν Μεγάλῃ Δευτέρῃν ἡ ἐκκλησία κἀμνει μνησίαν τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Παγκαίου, διότι ὁ βίος καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἔχουσι σχέσιν μὲ τὸν βίον καὶ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος. Ὅπως ὁ Ἰωσήφ ὁ τόσο καλὸς ἀδελφὸς ἐμισήθη καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του, οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν του τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Ὁ ὄρθρος τῆς Μεγάλης Δευτέρας τελείται τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων.

Τὴν Μεγάλην Τρίτην γίνεται μυσία τῶν δέκα παρθένων ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν πέντε ἦσαν ἕτοιμοι διὰ τὰ ὑποδεχθῶσι τὸν Νυμφίον Χριστόν, αἱ δὲ ἄλλαι πέντε ἦσαν μωραὶ καὶ ἔμειον ἐκτὸς τοῦ νυμφῶνος. Ὁ ὄρθρος τῆς Μ. Τρίτης γίνεται τὴν ἑσπέραν τῆς Μ. Δευτέρας.

Τὴν Μεγάλην Τετάρτην γίνεται μυσία τῆς ἀμαρτολῆς γυναῖκος, ἣτις ἤλειψε μὲ μύρον τοῦ πόδας τοῦ Κυρίου, ὅτε εὗρισκετο οὗτος ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος, τοῦ λεπροῦ. Ὁ ὄρθρος τῆς Μεγάλης Τετάρτης τελείται τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τρίτης ὁπότε ψάλλεται καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον τῆς Κασσιανῆς τῆς ἰφναχῆς.

Τὴν Μεγάλην Πέμπτην γίνεται μυσία τοῦ Μυστικοῦ δείπνου. Ὁ ὄρθρος τῆς Μεγάλης Πέμπτης γίνεται τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τετάρτης.

Τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν γίνεται μυσία τῶν ἁγίων παθῶν τοῦ Σωτῆρος καθὼς καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς γίνεται τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ὁπότε ἀναγινώσκονται τὰ δώδεκα εὐαγγέλια τὰ ἐξιστοροῦντα τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τὸ πέμπτον εὐαγγέλιον γίνεται ἡ περιφορὰ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ψάλλεται τὸ «Σήμερον κοιμᾶται ἐπὶ ξύλου».

Τὸ Μέγα Σάββατον γίνεται μυσία τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου γίνεται τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, ὁπότε ψάλλεται ὁ ἐπιτάριος θρήνος καὶ γίνεται ἡ περιφορὰ τοῦ ἐπιταφίου ἀνὰ τὰς ὁδοὺς.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα εἶνε ἡ μεγίστη καὶ ἡ λαμπροτάτη κινητὴ Δεσποτικὴ ἑορτὴ διότι κατ' αὐτὴν πανηγυρίζομεν τὴν ἐκ νεκρῶν τριήμερον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου γίνεται τὸ μεσονύκτιον ὁπότε ψάλλεται τὸ χαρμόσινον τροπάριον «Χριστὸς ἀνέστη»

Αἱ μετὰ τὸ Πάσχα κινηταὶ Δεσποτικαὶ ἑορταί. Ἡ μετὰ τὸ Πάσχα ἑβδομάς λέγεται ἑβδομάς τῆς Διακαινίσμου, δηλ. ἑβδομάς ἀνα-

καισμοῦ ἦτοι καθαροῦ τῶν ἁμαρτιῶν. Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἑβδομαδος ταύτης ἑορτάζομεν τὴν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἣτις εἶνε κινήτῃ ἑορτῇ καὶ τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἱερᾶς πηγῆς ἣτις εὗρέθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ὕδωρ τῆς Πηγῆς ταύτης εἶχεν ἱαματικὴν δύναμιν, πολλοὶ δὲ ἐθεραπεύθησαν δι' αὐτοῦ. Ἡ πηγὴ αὕτη σώζεται καὶ σήμερον.

Κινήτῃ ἑορτῇ εἶνε ἐπίσης καὶ ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, ἣτις λέγεται καὶ Κυριακὴ τοῦ Ἀντίπασχα. Αὕτη τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ὅστις ψηλαφίσας τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, ἐπίστευσεν εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ ἀνεφωνήσεν τὸ «Κύριός μου ὁ Θεός μου». Ἐπίσης καὶ αἱ ἄλλαι Κυριακαὶ τῶν Μυροφόρων καὶ τοῦ Παραλυτικοῦ τῆς Σαμαριτίδος τοῦ Τυφλοῦ ὑπάγονται εἰς τὰς κινήτῃς Δεσποτικᾶς ἑορτᾶς.

Τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἡμέραν ἑορτάζομεν τὴν Ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου ἣτις εἶνε κινήτῃ Δεσποτικῇ ἑορτῇ καὶ πίπτει πάντοτε ἡμέραν Πέμπτην. Ἡ Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθὼς καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων εἶνε ἐπίσης κινήτῃς δεσποτικᾶς ἑορτᾶς.

Αἱ ἀκολουθίαι τῶν κινήτῃς ἑορτῶν αἱ ὁποῖαι τελοῦνται ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελόνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, περιέχονται εἰς ἓν βιβλίον τὸ ὁποῖον καλεῖται Τριώδιον, αἱ δὲ ἀκολουθίαι τῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων περιέχονται εἰς ἄλλο βιβλίον τὸ ὁποῖον καλεῖται Πεντηκοστήριον.

Εἰς τὰς δεσποτικᾶς ἀκινήτους ἑορτᾶς ὑπάγεται καὶ ἡ ἕκθεσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἣτις τελεῖται τὴν 14ην Σεπτεμβρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ εἰς τὸν Γολγοθᾶ, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου.

Αἱ Θεομητορικᾶς ἑορτᾶς. Θεομητορικᾶς ἑορτᾶς λέγονται ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν Θεοτόκον. Εἶνε δὲ αἱ Θεομητορικᾶς αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου τὴν 8ην Σεπτεμβρίου, αὕτη τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου.

2) Ἡ εἰσὸδία τῆς Θεοτόκου τὴν 21ην Νοεμβρίου. Αὕτη τελεῖται

ται εἰς ἀνάμνησιν τῆς λεισόδου τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν ναὸν ὅτε ἤτο-
τριῶν ἐτῶν ὅποτε ἀφιερώθη εἰς τὸν Θεὸν ἐπὶ 12 ἔτη.

3) Ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου τὴν 25ην Μαρτίου, εἰς ἀνά-
μνησιν τῆς εὐφροσύνου ἀγγελίας ἣν ἔφερον εἰς τὴν Θεοτόκον ὁ ἄγ-
γελος Γαβριὴλ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ὅτι θὰ γεννήσῃ ἐκ πνεύματος
Ἁγίου τὸν Σωτῆρα τοῦ Κόσμου.

4) Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου τὴν 15ην Αὐγούστου εἰς ἀνά-
μνησιν τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου.

Ἰᾶσαι αἱ Θεομητορικαὶ αὐταὶ ἑορταὶ εἶνε ἀκίνητοι.

5. Ἑορταὶ Ἁγίων.

Ἑορταὶ ἁγίων εἶνε ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἁγί-
ους, δηλαδὴ εἰς ἀνδρας ἢ γυναῖκας οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ ἐναρέτου καὶ
ἠθικοῦ βίου αὐτῶν, διὰ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χρι-
στοῦ, διὰ τὰ μαρτύρια τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν καὶ διὰ τὰς ὑπηρεσίας
τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐτιμῆθησαν ὑπ' αὐτῆς καὶ
ὠνομάσθησαν ἅγιοι καὶ ὡς ἅγιοι τιμῶνται πάντοτε ὑπὸ τοῦ χριστια-
νικοῦ κόσμου. Ὅλαι αἱ ἑορταὶ τῶν Ἁγίων εἶνε ἀκίνητοι διότι ἑορ-
τάζονται εἰς ὠρισμένην ἡμερομηνίαν. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Δημη-
τρίου π. χ. ἑορτάζεται κατ' ἔτος τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἢ τοῦ Ἁγίου
Γεωργίου τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἢ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὴν 6ην Δε-
κεμβρίου, ἢ τοῦ Ἁγίου Πανατελεήμονος τὴν 27ην Ἰουλίου καὶ οὕτω
καθ' ἑξῆς.

Ἡ μνήμη τῶν Ἁγίων τελεῖται συνήθως τὴν ἡμέραν τοῦ θανα-
τοῦ αὐτῶν, διότι τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην εἰσῆλθον εἰς τὴν μακαρίαν
ἔσσην τῶν οὐρανῶν καὶ ἠγάθησαν μετὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ. Τῶν ἁγίων ἑορτάζομεν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως
αὐτῶν καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου π. χ. τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρό-
μου. Ἄλλων πάλιν ἑορτάζομεν τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λει-
ψάνων των.

Τοὺς ἁγίους ἢ ἐκκλησία μας κατατάσσει ἀναλόγως τῶν ὑπηρε-
σιῶν τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, Ἐκ-
τούτων ὅσοι διὰ τοῦ ἐναρέτου αὐτῶν βίου, διὰ τῆς διδασκαλίας αὐ-
τῶν καὶ τοῦ παραδείγματός των ὠφέλησαν τὴν ἐκκλησίαν, ὠνομά-

σθησαν ὅσοι ἢ πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι εἶνε ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ ἅγιος Σπυρίδων καὶ ἄλλοι. Ὅσοι δὲ χάριν τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, ὀνομάσθησαν μάρτυρες π. χ. ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ὁ ἅγιος Δημήτριος κλπ. Ὅσοι δὲ ἐγκατέλειψαν τὸν κόσμον καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς ἐρημίαν ἵνα ἐκεῖ ἀσκήσοι τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ λατρεύωσι τὸν Θεὸν μὲ ἀπαιτηρότητα βίου ὀνομάσθησαν ἀσκηταί. Ἐκ τῶν ἀσκητῶν τινες ὑπεβάλλοντο εἰς πολλὰς στέρησεις καὶ κακουχίας διότι ἐνόμιζον ὅτι τοιουτοτρόπως εὐχαριστοῦσι περισσότερο τὸν Θεόν, π. χ. οἱ στυλίται οἱ ὅποιοι ὠνεμάσθησαν οὕτω ἐπειδὴ ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἔζησαν ἐπὶ ἐνὸς στύλου. Ἐκ τῶν στυλιτῶν τούτων περίφημος ἀνεδείχθη ὁ Συμεὼν ὁ Στυλίτης ὅστις ἐπὶ 30 ἔτη ἔζησεν μόνος ἐπὶ ἐνὸς στύλου πλησίον τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου ἐκήρυττεν εἰς τὸν λαὸν τὴν μετάνοιαν.

Πρῶτοι μεταξὺ τῶν Ἁγίων θεωροῦνται οἱ Ἀπόστολοι. Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἀποστόλων λέγονται ἀποστολικαί. Εἰς τὰς ἀποστολικὰς ἑορτὰς κατατάσσεται καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἐλένης (21 Μαΐου) διότι αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν θεωροῦνται ἴσαι πρὸς τὰς τῶν ἀποστόλων. Διὰ τοῦτο οἱ δύο οὗτοι ἅγιοι καλοῦνται ἰσαπόστολοι. Αἱ ἐπισημόνευται ἑορταὶ ἁγίων εἶνε αἱ οἱ ἑξῆς.

1) Τῶν δύο κερυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (29 Ἰαννουαρίου), τῶν 12 Ἀποστόλων (30 Ἰουνίου), ἡ ἑορτὴ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου (30 Νοεμβρίου) ἢ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου (26ην Σεπτεμβρίου), ἢ τοῦ ἀποστόλου Φίλιππου (14 Νοεμβρίου), ἢ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (12 Ὀκτωβρίου), ἢ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (23 Ἀπριλίου), ἢ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας (4 Δεκεμβρίου), ἢ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου), ἢ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (12 Δεκεμβρίου), ἢ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης (25 Νοεμβρίου), ἢ τῆς Ἁγίας Μαρτίνης (17 Ἰουλίου), ἢ τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχidiaκόνου Στεφάνου (27 Δεκεμβρίου καὶ ἄλλαι.

β. Βίοι Ἁγίων.

Ἦδη θὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τοὺς βίους μερικῶν ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἁγίων.

1) Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. (1 Ἰανουαρίου). Ὁ Ἅγιος Βασίλειος κατατάσσεται εἰς τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν πόλιν τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ γονέων εἰσεβῶν καὶ ἐναρέτων, μικρὸς ἀκόμη ὢν ἀπώλεσε τὸν πατέρα του, τὴν δὲ ἀνατροφὴν αὐτοῦ ἀνέλαβε μετὰ ζήλου ἢ μήτηρ του Ἐμμέλεια καὶ ἡ μάρμη του Μακρίνη. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κωνσ(τ)πολιν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνδείχθη μέγας διδάσκαλος, ρήτωρ καὶ συγγραφεὺς. Κατόπιν ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος, βραδύτερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας ἐξελέγη μητροπολίτης καὶ ἐτίμησε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον διὰ τῆς ἀρετῆς, τῆς διδασκαλίας του τῆς πίστεως καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων. Συνέγραψε πλείστα συγγράμματα καὶ λειτουργίαν ἣτις τελεῖται τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του, τὰς Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Πέμπτην καὶ Μ. Σάββατον καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφαιών.

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία τὸν κατέταξε μετὰ τῶν ἁγίων, ἡ δὲ μνήμη του τελεῖται τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος θεωρεῖται καὶ εἶνε πράγματι ὁ λόγιος ἀντιπρόσωπος τῶν ἁγίων ἢ δὲ εἰκῶν αὐτοῦ ἐνεσαρκώθη εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν καὶ εἶνε ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ χάριτος καὶ τοῦ μελανοδοχείου (χαρτὶ καὶ καλαμάρυ).

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος τιμᾶται καὶ τὴν 3ῆν Ἰανουαρίου ὁμοῦ μετὰ τῶν δύο ἄλλων πατέρων καὶ διδασκάλων τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρισστόμου. Ἡ ἐορτὴ αὕτη εἶνε ἡ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

2) Τοῦ ἁγίου Γεωργίου. (23 Ἀπριλίου). Οὗτος κατατάσσεται εἰς τοὺς μεγαλομάρτυρας ἁγίους τῆς ἐκκλησίας μας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἐκ γονέων πλουσίων καὶ εὐγενῶν καὶ κατεῖχεν ἀνώτερον στρατιωτικὸν ἀξίωμα. Ὅταν ἀπέθανεν

Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

4

ὁ πατὴρ του, διεμοίρασε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλη-
λευθέρωσε τοὺς ὑπηρέτας του καὶ ἐγένετο χριστιανὸς πλήρης πί-
στιως. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας του προσεέλκυσε πολλοὺς εἰς
τὸν χριστιανισμὸν ἐφυλάκισθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ.
Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν φυλακὴν εὐρισκόμενος ἐξηκολούθει νὰ διδάσκη,
ὁ δὲ Διοκλητιανὸς ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἀλλάξῃ πίστιν
διέταξε καὶ τὸν ἐθανάτωσαν τὴν (23ην Ἀπριλίου (304 μ. Χ.) Ἡ
μνήμη του τελεῖται κατ' ἴτος τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἡ δὲ ἑορτὴ του
εἶνε μία ἀπὸ τὰς μεγαλειέρας ἑορτὰς.

3) Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. (26 Ὀκτωβρίου) Ὁ ἅγιος οὗτος, ὁ-
στις κατατάσσεται ἐπίσης εἰς τοὺς μεγαλομάρτυρας, ἐγεννήθη εἰς
τὴν Θεσσαλονίκην ἐκ γονέων εὐγενῶν, κατέλαβε δὲ μέγα στρατιωτι-
κὸν ἀξίωμα εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν. Ἐπειδὴ ὅπως ἠσπάσθη τὸν
Χριστιανισμὸν, ἐρρίφη εἰς τὰς φυλακὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος
Μαξιμιανοῦ. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἀκόμη ἐδίδασκε τοὺς προ-
σερχομένους πρὸς ἐπίσκεψίν του. Μίαν ἡμέραν προσῆλθεν εἰς αὐτὸν
νέος τις καλούμενος Νέστωρ, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε τὴν εὐλογίαν του διὰ
νὰ δυνηθῇ νὰ νικήσῃ τὸν εἰσαυλάτορον παλαιστῆν Λυαῖον μετὰ τὸν
ὁποῖον θὰ ἐπάλαιεν εἰς τὸ Στάδιον. Ὁ Νέστωρ διὰ τῆς εὐλογίας
τοῦ Δημητρίου ἐνίκησε καὶ ἐφόνησε τὸν Λυαῖον. Ὁ αὐτοκράτωρ
Μαξιμιανὸς ἀπέδωκε τότε τὴν νίκην εἰς τὰς εὐλογίας τοῦ Ἁγίου
καὶ διὰ τοῦτο διέταξε τὴν ἀποκεφάλισιν αὐτοῦ, ἧτις ἐγένετο ἐν τῇ
φυλακῇ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου (306). Ἐτάφη δὲ ὁ Ἅγιος ἐν Θεσσα-
λονίκῃ, ἐκ δὲ τοῦ τάφου του ἀναβιβάζεται θεία εὐσῶδια. Ἐν Θεσσα-
λονίκῃ ὑτάρχει καὶ ὁ περιζαλλὴς ναὸς αὐτοῦ.

4) Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος, κατατάσσε-
ται εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο διάκονος
τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τὸν ὁποῖον ἀντεπροσώπευσεν εἰς τὴν
ἐν Νικαίᾳ Ἀ' οἰκαμενικὴν σύνοδον ὅπου ὁ Ἀθανάσιος ὠμίλησε κα-
τὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ μετὰ σφοδρότητος καὶ ἀκαταγωνίστων ἐπιχει-
ρημάτων. Ὅτε δὲ ἐχίρησεν ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος Ἀλεξανδρείας,
ὁ λαὸς ἀνέβησεν εἰς αὐτὸν τὸν Ἀθανάσιον, ὅστις τοιουτοτρόπος ἐ-
γένετο ἐπίσκοπος, διατελέσας τοιοῦτος ἐπὶ 45 ἔτη. Ὁ Ἀθανάσιος
δεκάκις ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς αὐτοκρατόρων, διότι ἤλεγ-

χε τὴν ἀσωτείαν καὶ πολυτέλειαν αὐτῶν. Ἐγράφη πλείστα συγγράματα καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 373. Ἡ ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου.

5) Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. (30 Νοεμβρίου). Ὁ Ἅγιος οὗτος ὑπῆρξεν μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἦτο ἀδελφὸς τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου. Ὁ Ἀνδρέας ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Λέγεται δὲ ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας πρωτόκλητος, διότι πρῶτος αὐτὸς ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα γίνῃ μαθητὴς αὐτοῦ. Λέγεται ὅτι ὁ Ἀνδρέας συνέστησε εἰς τὸν Ἰησοῦν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ὁ Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον εἰς διαφόρους χώρας, εἰς τὴν Σκυθίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἀχαΐαν, λέγεται δὲ ὅτι ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Πάτρας.

Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 30ην Νοεμβρίου.

6) Τοῦ Ἁγίου Νικολάου. (6 Δεκεμβρίου). Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἐγένετο κατ' ἀρχὰς μοναχὸς, κατόπιν δὲ διάκονος καὶ τέλος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Μύρα τῆς Λυκίας, ὑπῆρξε δὲ ὁ ἅγιος Νικόλαος τύπος ἀρετῆς, εὐσεβείας καὶ πραΰτητος καὶ ἐκήρυτε τὸν λόγον του μετὰ πολλοῦ ζήλου. Ἦτο κατ' ἐξοχὴν φιλόanthropos διαμοιράζων τὰ πάντα εἰς τοὺς πτωχοὺς, αὐτὸς δὲ ἔζη λιτότατα. Ἐλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οὐκουμενικὴν σύνοδον καταδικάσας τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ ἀναθεματίζεις μέγας τῆς ὀρθοδοξίας κήρυξ. Κατατάσσεται εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας ἡ δὲ μνήμη του ἐορτάζεται μεγαλοπρεπῶς τὴν 6ην Δεκεμβρίου.

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος τιμᾶται ἰδιαίτερος ὑπὸ τῶν Ναυτικῶν, θεωρεῖται δὲ προστάτης ὄλων τῶν ναυτιλομένων. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς ὅλα τὰ πλοῖα τῶν ὀρθοδόξων.

7. Ἑρμηνεῖα Λειτουργίας

Ἡ σπουδαιότερα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, εἶνε ἡ λειτουργία, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως τοῦ ἁγίου πνεύματος μεταμοιροῦται ὁ ἄριστος καὶ ὁ οἶνος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀκολουθίαι εἶνε πολλαί. Ἐκ τούτων ἄλλαι μὲν εἶνε τακτικαὶ ὁμοίως ὁ ἕσπερινός, ὁ ὄρθρος καὶ ἡ λειτουργία, ἄλλαι δὲ ἔκτακτοι π. χ. τὰ

μυστήρια, αἱ δοξολογίαι, τὰ ἔγκαίνια καὶ, αἱ κηδεῖαι, τὰ μνημό-
συνα.

Ἡ λειτουργία λοιπὸν ὑπάγεται εἰς τὰς πακτικὰς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας μας, καὶ εἶνε ἡ πρώτη ἱερὰ ἀκολουθία ἡ ὁποία καθιερώθη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατ' ἀρχὰς ἡ λειτουργία περιοριζέτο εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας· βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον προσεῖθεντο εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς λειτουργίας διάφοροι ἕμνοι, εὐχαὶ καὶ δεήσεις, ἀνάγνωσις τοῦ ἀποστόλου καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἱερὸν κήρυγμα, μέχρις ὅτου ἐσυστηματοποιήθη ἡ σημερινὴ λειτουργία, ἣτις τελεῖται εἰς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας.

Τὴν ἀκολουθίαν τῆς λειτουργίας συνέταξε κατὰ πρόωτον ὁ Ἰακώβος ὁ ἀδελφόθεος ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου. Ἡ λειτουργία αὕτη ὅμως δὲν εὐρίσκειται σήμερον ἐν χρῆσει διότι εἶνε πολὺ μακρὰ. Μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου 23ην Ὀκτωβρίου τελεῖται αὕτη. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁ Μέγας Βασίλειος συνέταξεν ἰδικὴν του λειτουργίαν συντομωτέραν, ἡ ὁποία ὅμως τελεῖται δέκα φορὰς τὸ ἔτος· ἦτοι τὰς 5 Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τὴν Μ. Πέμπτην καὶ τὸ Μ. Σάββατον, τὴν πᾶραμονὴν τῶν Χριστοῦ γέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (1ην Ἰανουαρίου). Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐσυντόμεισε κατὰ πολὺ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, ἡ λειτουργία δὲ αὕτη καθιερώθη νὰ τελῆται εἰς ὅλας τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας. Ἐπιτὸς τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου, τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἔχομεν καὶ ἄλλην λειτουργίαν ἣτις καλεῖται Προηγιασμένη ἢ λειτουργία τῶν προηγιασμένων (δηλ. τῶν τιμίων δώρων). Αὕτη τελεῖται ἐκάστην ἑτάστην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τὴν Μεγάλην Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην. Κατὰ τὴν λειτουργίαν ταύτην δὲν τελεῖται ἁγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων, διότι ταῦτα εἶνε ἤδη ἁγιασμένα ἀπὸ τὴν προηγουμένην Κυριακὴν.

Ἡ διαίρεσις τῆς λειτουργίας. Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ λειτουργία, ἡ ὁποία τελεῖται σήμερον εἰς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας εἶνε ἡ λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Πρὸ τῆς λειτουργίας ψάλλεται ὁ ὕμνος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ

ὁποῖον ὁ ἱερεὺς παρασκευάζει ἐπὶ τῆς προθέσεως τὰ τίμια δῶρα ἵνα εἶνε ἔτοιμα κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον. Ἡ ἐργασία αὕτη λέγεται προσκομιδὴ, διότι τελεῖται ἐπὶ τῆς ἱερᾶς προθέσεως, ἣτις λέγεται καὶ προσκομιδὴ. Μετὰ τὸν ὄρθρον ἄρχεται ἡ ἀκολουθία τῆς λειτουργίας, ἣτις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη (1ον) εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν κατηχομένων καὶ 2ον) εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν.

Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὅλης λειτουργίας. Λέγεται δὲ λειτουργία τῶν κατηχομένων, διότι κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ πλὴν τῶν πιστῶν καὶ οἱ κατηχούμενοι, δηλαδὴ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἀκόμη βαπτισθῆ, ἀλλὰ παρεσκευάζοντο νὰ ἀσπασθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ νὰ βαπτισθῶσιν. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων ἄρχεται ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» καὶ λήγει τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ «ὄσοι κατηχούμενοι προσέλθετε (ἐξέλθετε) οἱ κατηχούμενοι προσέλθετε μὴ τις τῶν κατηχομένων, δηλ. (νὰ μὴ μείνη κανεὶς ἐκ τῶν κατηχομένων), ὄσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, δηλ. (ὄσοι εἴσθε πιστοὶ μείνατε διὰ νὰ δεηθῶμεν ἀκόμη εἰς τὸν Κύριον ἐν ἀγάπῃ).

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, τὴν ὅποιαν μόνον οἱ πιστοὶ, δηλαδὴ οἱ βαπτισμένοι, ἠδύναντο νὰ ἀκολουθήσωσιν.

Ἡ ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας. Καὶ αὕτη μὲν εἶνε ἡ διαίρεσις τῆς θείας λειτουργίας. Ἦδη θὰ μάθομεν τὴν ἐρμηνείαν τῆς λειτουργίας.

Εἶπομεν ὅτι ἡ θεία λειτουργία ἄρχεται μὲ τὸ «εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» κλπ. Εἰς τὴν εὐχὴν ταύτην τοῦ ἱερέως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ὡς ἀντιπρόσωπος ὄλων τῶν παρισταμένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁπαντᾷ Ἀμήν διὰ τὴν εὐχὴν.

Μετὰ τοῦτο ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ διακόνου ἡ λεγομένη μεγάλη σὺνακτὴ. Αὕτη καλεῖται τοιουτοτρόπως διότι ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν δεήσεων συνακτῶν πρὸς ἀλλήλας δηλ. συνδεδεμένων. Κατ' αὐτὴν ὁ

διάκονος δέεται ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ στρατοῦ, ὑπὲρ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ εὐχρασίας ἀέρον καὶ εὐφορίας τῆς γῆς, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων νοσοῦντων, καμινόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

Μετὰ ταῦτα ψάλλονται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τὰ ἀντίφωνα, καὶ κατόπιν ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ διακονοῦ ἡ μικρὰ ὕμναπη ἣτις ἀρχίζει μὲ τὰς λέξεις «ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Ἀκολούθως ψάλλονται τροπάρια τινα καὶ γίνεται ἡ μικρὰ εἴσοδος ἢ ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου. Κατ' αὐτὴν ὁ διάκονος κρατῶν τὸ εὐαγγέλιον ὑψωμένον ἐξέρχεται μετὰ τοῦ ἱερέως ἐκ τῆς μεσημβριῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ προηγούμενων ἀνημιμένων λαμπάδων. Ὁ διάκος τότε ἱσταμένου εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἀναφωνεῖ «σοφία ὁρθοῖ» δηλαδὴ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἶνε σοφία καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ σηκωθῆτε ὅλοι. Μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος καὶ ὁ ἱερεὺς εἰσέρχονται ἐντὸς τοῦ ἁγίου θήματος, ἐνῶ ὁ χορὸς ψάλλει διάφορα τροπάρια μετὰ δὲ ταῦτα ψάλλεται τὸ τρισάγιον ἡτοι (ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς). Μετὰ τὸ τρισάγιον ψάλλεται τὸ Πολυχρόν καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου ἡτοι μῦς περικοπῆς ἢ ἐκ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἢ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, κατόπιν δὲ ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ διακονοῦ ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος μία περικοπή ἐκ τῶν 4 εὐαγγελίων.

Ἀφοῦ τελεώσῃ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ εὐαγγελίου, ὁ διάκονος ἱστάμενος πρὸ τῆς μεγάλης πύλης ἀπαγγέλλει τὴν ἐκτενῆ δέησιν. Αὕτη καλεῖται οὕτω διότι ἀποτελεῖται ἐκ σειρᾶς δεήσεων ὑπὲρ τῶν εἰσεβῶν χριστιανῶν, τοῦ βασιλέως, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων. Ἐν τέλει δὲ παραγγέλλει εἰς τοὺς κατηχομένους νὰ κλίνουν τὴν κεφαλὴν, διότι ἤν σιγμῆν ἐκείνην ὁ ἱερεὺς εἶχεται ὑπὲρ αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ ὅσοι κατηχομένοι προέλθατε δηλ. παραγγέλλει εἰς τοὺς κατηχομένους νὰ ἐξέλθουν, διότι ἐτελείωσε πλέον ἡ λειτουργία αὐτῶν. Κατόπιν τοῦτου ἀρχεται ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, δηλ. τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς λειτουργίας τὸ ὁποῖον μόνον οἱ πιστοὶ δύνανται νὰ ἀκολουθήσωσι. Ἀρχεται δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο διὰ τῶν λέξεων. «Ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Εὐθύς μετὰ τοῦτο ψάλλεται ἀργὰ ὁ χειρουβικός ἕμνος. «Οἱ τὰ χειρουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες». Δηλαδή ἡμεῖς οἱ πιστοὶ οἱ ὅποιοι εἰκονίζομεν τὰ χειρουβίμ μυστικῶς, καὶ ψάλλομεν εἰς τὴν ζωοποιὸν Τριάδα τὸν Τρισάγιον ἕμνον, ἀς ἀφήσωμεν τώρα κάθε φροντίδα καὶ μέριμναν τοῦ βίου, διὰ νὰ ὑποδεχθῶμεν τὸν βασιλέα τῶν ὅλων, (δηλ. τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὅποιον εἰκονίζουσι τὰ τίμια δῶρα, τὰ ὁποῖα ἐξέρχονται τὴν στιγμὴν ἐκείνην). Πράγματι δὲ μετὰ τὰς λέξεις «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξιόμενοι» γίνεται ἡ μεγάλη εἰσοδος, κατὰ τὴν ἑποῖαν ὁ διάκονος καὶ ὁ ἱερεὺς ἐξέρχονται τοῦ ἁγίου βήματος κρατοῦντες ὁ μὲν πρῶτος τὸν δίσκον μὲ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ δευτέρως τὸ ποτήριον μὲ τὸ τίμιον αἷμα.

Κατ' αὐτὴν ὁ μὲν διάκονος ἀναφωνεῖ «Πάντων ἡμῶν μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», ὁ δὲ ἱερεὺς εὐχεται ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, τοῦ στρατοῦ, τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν καὶ τῶν κεκοιμημένων, μεθ' ὧ ἐισέρχονται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ ἀποθέτουσι τὰ τίμια δῶρα ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης.

Μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος ἀπαγγέλλει ἄλλας εὐχὰς εἰς τὸν Θεόν, ὑπὲρ τῶν τιμίων δώρων καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπαγγέλλεται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, δηλαδή πάντες οἱ παριστάμενοι ὁμολογοῦσιν πίστιν εἰς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Κατόπιν ἀρχεται ὁ ἁγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων ἐντὸς τοῦ ναοῦ, δηλ. τὴν στιγμὴν ἐκείνην τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν ὅπως μεταβάλλῃ τὸν μὲν ἄρτον εἰς τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον εἰς τίμιον αἷμα αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτο ὁ ἱερεὺς ἀφοῦ δεηθῇ ὑπὲρ ὅλων τῶν προπατόρων, πατέρων καὶ ἁγίων, ἐξαιρέτως τῆς Θεοτόκου, ὁ χορὸς ψάλλει τὸν ἕμνον τῆς Θεοτόκου διὰ τῶν λέξεων « Ἀξιὸν ἔστιν μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον ».

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ψάλλει καὶ πάλιν τὴν ἐκτενὴ δέησιν, ἐν ᾗ ὁ ἱερεὺς μυστικῶς ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ δέεται, ὅπως μᾶς ἁξιώσῃ ὁ Θεὸς νὰ μεταλάβωμεν τῶν θείων δώρων. Οἱ κληρικοὶ τότε μεταλαμβάνουσι ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, μεθ' ὧ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ Κοινωνικόν. Κατό-

πῶς ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται μετὰ τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἐκ τῆς μεγάλης πί-
λης καὶ καλεῖ τὸν λαὸν νὰ προσέλθῃ, ἀφοῦ κοινωνήσῃ μετὰ φόβου
Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης.

Ἀφοῦ δὲ κοινωνήσουν οἱ πιστοὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις κατὰ τὴν
ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἀναπέμπει εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρακα-
λεῖ νὰ σώσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἔλεος ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται πάντας
τοὺς ἁγίους νὰ μεσιτεύσουν εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν
καὶ ἐν τέλει προσθέτει· Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Κύριε
Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Τ Ε Λ Ο Σ

